

Alozij Gradnik :

Pomlad.

Med travo pisano spi v solnčnem kresu
blesteča kača, bela po telesu
in gladka, mirna, zvita v mal obroč,
se ko zapestnica srebrna zdi . . .
Če trava zašumlja, se razpusti
in čaka . . .

Bila je pomlad nekoč,
in zdaj je spet . . . Jaz grem čez sočne trate,
in moje misli so vse misli nate . . .
Še v tvojem strupu teče moja krv,
še gnile rane so — Zastonj bil lek
je vsak mi in zastonj ves beg
pred tabo, v srebru se blesteči črv.

Mladost.

Kje si, kje, mladost ti moja mila?
Rosa — solnčni žar te je ožgal,
prah srebrn — te veter je odgnal,
bel oblak — si v nič se razgubila.

Kje je, kje je zdaj tvoj grob zeleni?
Glej, jeseni moje zadnjih rož,
bi po dolgi hoji truden mož
nesel k tebi vekomaj zgubljeni.

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal Pastúškin.

(Konec.)

IV.

Peter je razmišljal. Hotel je biti kar se da pošten, ne pred vikarjem, pred seboj, pred svojo vestjo. Sprva se je moral skoro siliti, da mu misli niso vhadale na stranpota, naganjati jih je moral, da so se spravile nad mnenja, ki jim jih je dovrigel Barbaro. Kdo ve, mogoče vendarle niso samo obrane kosti, kakor se zdi na prvi pogled? Mogoče se jih drži vendarle še nekaj mesa. Kar je bil povedal o prijatelju izdajci, je bilo res. Čuden človek. Nikoli te ni videl, pride, se prestopi dvakrat od stene do stene in ti na vsem lepem pove, da te je prijatelj izdal. Samo tisto komedijantstvo, tisto snemanje križa in prstana! In potem čeljustanje o stališčih! Saj če vzame človek vsak stavek posebej, je vsak podoben praznemu otepu, zrna boš iskal v njem zaman. A tedaj, ko mu je beseda tako tekla, mirno, vnikljivo, ga je nehote poslušal in mu nehote pritrjeval. Peter se je skoraj jezil sam nad seboj. Že sama barva vikarjevega glasu je bila tako prikupljiva, da je Petrova duša, obrnjena bolj kakor kdaj poprej sama vase, prisluhnila, če je le zinil. Peter je sklenil zanaprej bolj paziti nase: poslušal bo, a ne barve glasu, ne njegove zavratne vnikljivosti, samo razum bo govoril, čista pamet bo sedela na prestolu in obrisala šminko vsaki besedi, da se pokaže v svoji goli vrednosti in se bo videlo, kaj zaleže in kaj bi rada zalegla. Tudi nad tem se je Peter skoraj jezil, da je vikarju tako na široko odgovarjal. „Da, govoriti je treba, z molkom ne bo nikomur pomagano. In vendar — pred ljudstvom, žejnim božje besede, o tam bi govoril, pred temi ljudmi ne morem. Ali iz strahu, da me nadvladajo? Jaz vem samo to: kadarkoli me zapeljejo, da jim odgovarjam, se tik nato pokesam, zazdi se mi, da sem nekaj izgubil, nekaj omadeževal, izdal in prodal košček samega sebe.“

„Kmalu bo tukaj,“ je preudaril Peter drugi dan, ko je slišal sem od Sv. Ivana in od stolnice zvoniti poldne. Čakal je mirno, in glej čudo: mahoma se je zavedel, da čaka nekam dolgo. Vstrašil

se je skoro te zavesti, to se pravi pač, da ga pričakuje. Bi ga rad poslušal, ali bi rad govoril? Menda oboje.

Zdajci se vrata odpro in z vikarjem je prišel —

„Andrej, ti!“ je vzkliknil Peter.

„Peter,“ je rekel Barbaro, „znano mi je, česa pričakujete od tega moža. Vem, da vam je njegov prihod nepričakovan, a silno zaželjen. Puščam vaju sama. Za to ugodnost se imata zahvaliti pred vsem gospodu glavarju. Inkvizitor ne ve ničesar in ko bi vedel — a pustimo to; pol ure, prijatelja!“

Peter se je videl samega z Gompo. Prijel je Andreja za roko in ga povlekel k sebi na stol:

„Ali je ona, ali ni?“

— — — — —
„Povej, ali je ona, ali ni?“

— — — — — „Ni.“

„Andrej, ti si bil tam? Pri njem? Pri njej? V Tolminu? V Ljubljani? In si videl: ni?“

„Ni.“

„Andrej — zakaj čakaš? Saj res, truden si, žejen, lačen . . .“

„Ne, gospod fajmošter. Ta gospod, ki so me sem pripeljali, so tako dobri . . .“

„Če te je torej nasitil in napojil, zakaj čakaš? Zakaj ne pripoveduješ, Andrej, o Štefaniji?“

„Oprostite, gospod fajmošter, te dni sem doživel toliko novega, nerazumljivega, da že več ne vem, kje mi glava stoji. Oprostite, če včasih pozabim, da moram govoriti z vami samo o Štefaniji. Kakor sva se bila domenila, sem se napotil jaz drugi dan iz Gorice v Tolmin. Izvedel sem, kar sem vedel že prej. Govoril sem z njim samim. Pokazal mi je svojo malo Štefanjico v zibeli in tožil, da si mora zdaj sam kuhati in sam zibati. Pokazal mi je prazno omaro, kjer je imela svoje perilo in obleko: vse je vzela s seboj. Nekega jutra, med tem ko je on maševal, je izginila. Šele zvečer tistega dne je izvedel, da so jo ljudje videli med skakači, ki so jih črnidi gnali v Ljubljano. Avšo, ki se je pogovarjala z angeli in Marijo, so odpeljali še tisti večer, ostala tolpa je prenočila pri Sv. Luciji. Šel je za njo in jo našel tam. Ni ga hotela več poznati. Pljunila mu je v obraz in zbežala od njega.“

„V obraz mu je pljunila? Tako ti je pravil sam?“ Petru je zalesketalo oko v veselju.

„Sam mi je pravil. Pljunila mu je v obraz in mu obrnila hrbet. Sam Nepokoj je pristopil in jo prosil, naj se vrne z njim — ne vem, ali zares ali v šali. A ona, ne bodi lena, je pljunila tudi njemu v obraz.“

„Tudi njemu?“

„In je prosila, naj jo pustijo za nekaj časa domov, da bo videla vas.“

„Torej ni vedela nič o mojem vjetju?“

„Ne.“

„In še zdaj ne ve?“

„Pač. V Ljubljani sem govoril z njo in sem ji povedal.“

„In kakšna je bila? Ali je bila kaj bleda?“

„Zelo bleda.“

„Jaz sem jo poznal samo s polnimi, rdečimi lici. Zdaj, praviš, so ji obledela in upadla tudi, kajne?“

„Tudi.“

„In kakšno krilo je imela?“

„Sivo z belimi rožicami.“

„In dolgo, kajne?“

„Do peta.“

„Jaz sem jo poznal samo s kratkim. In kako je govorila? Ali se je kaj smejala, ko je govorila? Kadar je govorila z mano, se je zmerom smejala.“

„Nič se ni smejala. Bila je žalostna in je govorila počasi in tiho. Ko sem ji pravil o vas, je jokala.“

„Ah, jaz sem jo videl jokati samo, če je izgubila punčiko, ali ko je bila še čisto majhna, če je padla na nos. Andrej . . . toda ti najbrž nisi gledal. Enkrat — imela je dve leti — mi je jezdila na kolenu in vajeti so ji bile moja brada. To ti je jahala! Kakor tista gospodična, veš, ki je jezdila tolikokrat z loškega gradu in imela zmerom sokoliča na roki ali na ramenu, včasih tudi na belčevi glavi med ušesi. Tako je jahala, vlekla vajeti in se smejala. Kar ji smuknejo vajeti iz rok in ona pade z nosom na tla, veš, s tistim malim noskom, Andrej.“

„Se spominjam, s tistim tako lepo pokvečenim.“

„Torej si opazil? To sem hotel vedeti. Torej ima še ta poredno pokvečen nosek s komaj vidno, nagajivo zarezico na vrhu?“

„Še, še.“

„To je dobila takrat pri jahanju, ta lepi razorček. Moj Bog, Andrej, kako je takrat jokala, z debelimi solzami. In kaj ti je rekla, Andrej?“

„Pošilja vam pozdrave.“

„A kako je rekla? Njene besede! Ali si nisi zapomnil, Andrej?“

„Pozdravite preljubega očeta, Andrej — je rekla — in prosite ga, da mi odpusti.“

„Samo to?“

„Tako rada bi ga še enkrat videla — je rekla — da bi se razjokala z njim. On je tako dober — je rekla — in vem, da bi mi odpustil.“

„Samo to?“

„Recite očetu, Andrej — je rekla — recite mu, naj moli zame. Jaz bom tudi molila, vse molitve, ki sem jih slišala od njega — je rekla — tako mu povejte, Andrej.“

„Samo to?“

„O še dolgo je govorila. In je tako ihtela, tako krčevito.“

„Pripoveduj, Andrej, vse njene besede ponovi, od prve do zadnje!“

„Tako žalostna sem — je rekla — radi očeta bolj še kakor radi sebe. Da moram biti tako nesrečna — je rekla. Zakaj nisem ubogala očeta — je rekla — tako hudo mi je, tako hudo.“

„Nadaljaj, Andrej! Kaj je še rekla?“

Andrej pa je pripovedoval, kako so jo zopet odpeljali, kaj pravijo stanovi, kaj gospod Krištof, kako so se odpravili nemudoma poslanci v Gradec, da bi dosegli njegovo oprostitev, kako se je —

„Nisem te vprašal po tem, Andrej. O njej sem te vprašal, o Štefaniji. To boš povedal pozneje. Zdaj pravi o njej. Ali ima še tako bele ročice kakor takrat, veš, ko je držala vajeti?“

In Andrej je moral začeti znova, vse od začetka in nato še nkrat, in Petru ni nikoli zmanjkalo vprašanj — Kako bi zmanjkalo solncu gorkote?

V.

Oglejski patrijarh Ivan Grimani je sedel na balkonu in gledal na vrt pod seboj. Prek vrta mu je uhajal pogled na videmske strehe, plesišče srpanovih žarkov. Doli pri bratih minoritih je zaklenkal zvonček in čez malo so prihajali gori do balkona resni in v svoji neskladnosti trpke tolažbe polni zvoki raztegnjenega rezponzorija. Štiri popoldne. Ob takem dnevnem času ima srpanovo solnce še daleč proti severu toliko ognjevitosti, da nikogar ne mika izpostavljati mu svoje ude, nikar tukaj v Vidmu, na pragu solnčne Lom-

bardije. A patrijarh si je izbral nalašč najbolj prisojen prostor, kjer so se topli žarki živo odbijali od belega zidu. Osem križev — ne vštévši velikega zlatega, ki mu je počival na prsih — je dihala kakor toliko strupenih zmajev s tako hladno sapo vanj, da je moral zadnji dve leti zapustiti starodavno obmorsko prestolnico in iskati tukaj miru in gorkote. Ni se varal. Če je tako sedel v mehkem naslanjaču, trudno glavo sklonjeno nazaj, trganja polne noge stegnjene po mehki blazini, se mu je zdel vsak solnčni pramen drobna zlata cev, ki se cedijo po njej čudodelni sokovi izpod dobrotnega neba.

Z drobno, nežno, skoraj žensko roko je segel po debeli knjigi, počivajoči na malem, z glavami beneškega leva okrašenem trinožniku, in fini, beli, tenki prsti so se oprijeli dragocene vezave in zlatih okraskov; uprli so se, a bili so tako nežno-slabotni, da se knjiga ni premaknila.

„Simeone,“ je šepnil patrijarh v sobo skozi okno, zagrnjeno z židano zaveso take barve kakor kanarčkovo perje, prevezeno s srebrnimi vžitki in zlatimi nitmi.

Na balkon je stopila sloka postava čudolepega mladeniča v dolgi kuti.

„Simeone, položi mi knjigo v naročje in odpri jo na strani 387. Moje roke so preslabe.“

Brez besede je mladenič ubogal in hotel oditi.

„Ali ga še ni?“ je vprašal starček.

Mladenič je odkimal.

„Pojdi in oprosti sitnemu starcu, ki te nadleguje, da moraš vsak hip odložiti čopič. Kadar pride, me opozoriš.“

Mladenič je prikimal in neslišno, kakor je bil prišel, je zopet odšel.

Patrijarh je čital do konca, kjer mu je bil mladenič odprl, in je obrnil stran. Ni še dočital na drugi strani do srede, kar se mu zazde vse besede, ki jih je videl pred seboj, tako prazne kakor snetljivo seme. In vendar so bile prej tolikokrat tako polne modrosti! Dvignil je roko in objel z mirnim, tihim pogledom ubrano sliko, ki se mu je nudila: tam zadaj živomodro ozadje in pod njim, kakor beneške čipke ob robu prazniškega predpasnika, modroboke planine s sivimi vrhovi, dalje proti vzhodu valovito gričevje vina bogatih Brd, na drugo stran v nedogled potapljavača se plan, posejana z belimi vasmí; le tuintam štrli vrsta topolov, dve trepetliki, akacija. Kakor jagne se mu je paslo oko in je plavalo v ožjih in vedno

ožjih kolobarjih nad ravnino, dokler mu ni obviselo na palači mestnega gradu tam na hribu, na malem, ozkem, kurniku podobnem balkončku, ki je visel, v očitnem nesoglasju s častitljivo stavbo, na južnozpadnem voglu skoro čisto pod streho, da ga je bilo videti daleč po mestu — kakor da bi pustil kipar iz pozabljivosti ali hudomušnosti konec nosa na Venerinem obrazu neobdelan in voglat.

„Že nekaj mesecev ni bilo izpostavljenega nobenega hudodelnika, kje so pa tega dobili?“ je pomislil patrijarh.

„Simeone.“

Mladenič je prišel.

„Kaj je zakrivil ta človek, da ga kaznujejo z javnim posmehom?“

„Ne vem. A stopim do gospoda priyorja, on bo vedel, on je vsak dan v gradu.“

In ko se je vrnil, je povedal:

„Nevaren vohun, Nemeč ali Kranjec, nekaj takega. Vlovili so ga na meji in zdaj so ga imeli tukaj kot pričó v zadevi onega Kupljenika, ki ga danes pričakujete. Pa jim je včeraj ušel, nikdo ne ve kako, in so ga našli, pomislite, pod gradom, tam, kjer so ječe. Dognalo se je, da je skušal prodreti do Kupljenika in ne vem kaj še.“

Iz sobe se je čulo trkanje.

„Poglej!“

„Kupljenik, z gospodom priyorjem,“ je naznanil vrnivši se mladenič.

„Pokličí še tri tovariše. Danes imam noge tako mrtve, da ne morem sam v sobo.“

Dvignili so previdno naslanjač in so prenesli starčka v sobo. Pri vratih sta stala Peter in priyor.

„Pustite naju sama, pozneje vas pokličem!“

Nosači, ki so pomagali mladeniču prenesti patrijarha, so se s priyorjem odstranili, čudalepi mladenič se je skril v kotu za svoje platno. Peter je stal še vedno na istem mestu. V polmračni sobi se je slišalo samo rahleje ali močnejše drsanje čopiča po platnu.

Patrijarh je mignil Petru s kazalcem in mu pokazal stol blizu sebe.

„Ali veste, kam ste prišli?“

Patrijarhov glas je bil tih kakor v spovednici, mladenič za platnom gotovo ni slišal.

„Povedali so mi, Prezvzišenost.“

„In kaj pričakujete sedaj?“

„Vprašanj, Prevzvišenost.“

„In potem?“

„Obsodbe.“

Patrijarh je sklenil drobne roke v naročju in pogled mu je šetal gorindol po vijoličasti židi, pokrivajoči njegove stegnjene noge, od rok se je sprehajal doli do sandalov, ki so kukali na drugem koncu izpod žide, majhni in mehki, kakor napravljeni za drobno nožico visokorodne Rimljanke, od rok do sandalov in zopet nazaj. Večkrat zaporedoma mu je šel tako pogled, nato je dvignil glavo:

„Peter, pogledjte z balkona proti gradu, proti kajbici pod streho!“

Čez malo se je Peter vrnil z balkona in je pogledal patrijarha vprašaje.

„To je Gompa.“

Peter je vzdrgetal.

„Vi veste, Peter, da radi vas, in veste tudi, da je nedolžen.“

„Sami so ga pripeljali k meni, nobeden jih ni prosil.“

„Potolažite se, v pol ure bo vaš prijatelj prost.“

Peter ga je pogledal hvaležno. Patrijarh si je dal prinesiti črnilo in košček pergamena. Popisan list je nato oddal mladeniču, naj ga nese, kamor je bil naslovljen. Peter je ostal sam s patrijarhom.

„Peter Kupljenik, mojemu vikarju ste rekli včeraj, da vidi pater Angelucci vaše krivoverstvo v ženi, v kelihu, ki ga delite vernikom, v vaših pobegih in vaši nepokornosti. Ko sem to slišal, sem sklenil spregovoriti z vami. Vi veste, kako postopamo drugače: ženo v samostan, moža v ječo ali v denarno kazen, otroke dobrim ljudem v oskrbo ali po svetu. In krivci sami se vdajo rade volje, odpovedo se zmoti in se skesano podvržejo kazni. Vi, kakor kaže, niste izmed teh in mislite pač, da to, kar sem vam prej naštel, ne izključuje pravovernosti.“

„Nikakor ne.“

„In to utemeljite —“

„S tem, da izpovem: čutim, da zija med mano in mojimi predstojniki prepad, zavedam se dobro, kaj ga je povzročilo in da postaja vedno nepremostljivejši, priznavam, da je bil neizogiben in vedno sem se bal, da zdajdaj štrbunknem vanj, ko me moč razmer pritira na njegov rob — a življenja, ki ga imam za seboj, ne morem obsojati in ga nikoli ne prekličem.“

„To je ves vaš zagovor?“

„Ves.“

„Glejte, to je zopet nekaj takega.“

Patrijarh se je prekinil. Čudolepi mladenič se je vrnil in se skrnil za platno. Patrijarh je povzel stiha:

„Da se s temi besedami niste domalega nič opravičili, čutite pač sami. In vendar — vaše besede me silijo misliti. Drugi obdolženci se zagovarjajo navadno s tem, da kažejo drugam, namigujejo v Rim in eden — burkež — se je izrazil pred sv. sodom: „Če so imeli v Vatikanu več let razne gospodinje, ki so dobro gospodinjile, zakaj bi jaz v svoji fari ne poskušal tudi tako?“ Drugi, malovredni navadno in brez moči, zatrepečejo pri prvi besedi in se opravičujejo s slabo človeško naravo in z vcepljenim slabim nagnjenjem. Še druge spreobrne nekaj besed kralja modrijana, kakor: In sem našel, da je grenkejša od smrti ženska, ki je zanka lovska, in njeno srce je mreža, in njene roke so vezi. Kdor je vseč Bogu, ji uide; kdor pa je grešnik, tega bo ujela i. t. d. Vidite, to jih brž tako umehča, da me ta naglica spreobrnjenja včasih res vznemirja, ker je preočitno, da ni sledu o kaki posebni milosti, ampak da govori iz njih edino le — trebuh. Pozneje so dobri dušni pastirji, nekateri celo vzorni, ali kaj — tako uspešno, kakor prej v zakonu, ne delujejo več. To so otroci. Če ne dobijo igračice, so pridni; ko jo imajo tudi, dasi ne več tako; a če se morajo ločiti od nje — se cmerijo na tihem in česar se dotaknejo, vsega se prime ta njihova čmerika. Vi niste otrok, vi ste mož in upam, da boste razumeli. Koliko jih je, teh dušnih pastirjev, ki niso poklicani; a kaj — postanejo stroj in živa duša se ne more v ničemer pritoževati nad njimi. Takí ne zabredejo v krivo vero, tudi ne kršijo celibata, toda vse njih delo je kakor delo stroja. V duhovnem pastirstvu je namreč samo ena prava pot, visoka in skoro omotična: moško delo v neskaljenem, moštva polnem devištvu. Pastir gre po poti naprej in namesto male družinice, namesto domačega ognjišča, mu je izročena velika družina, ki jo mora dvigati in vabiti za seboj. Drugi morajo zanj ustvarjati posamezne delce, on mora vedno obvladati celoto in skupnost. Drugi se morajo pogrezati v sladkosti in bridkosti naravnega očetovstva, on mora imeti glavo nad njimi, vedno poln moči in poln življenja. Kakor hitro ga zaskomina po malih vrednotah sladke omejenosti, kakor jo vidi pri tistih, ki naj jim bo pastir, kakor hitro razbije veliko kupo življenja ob skalo nizkotnih strasti in seže po mali, zapade omotici in se mu zvrtil, da telebne v pogubo. Za naših dni je ta nevarnost velika in zato, Peter, so nam otroci in stroji za sedaj ljubši od mož. A povejte mi, Peter, čemu, mislite, vam pravim to?“

„Ker mi hočete dopovedati, Prezvzišenost, da je mene zaskominalo po mali kupici.“

„Ker vidim, da razumete, vas bom vprašal samo še eno: Kaj mislite, ali vas prepustim sv. sodu in njegovi obsodbi?“

„Seveda me prepustite, Prezvzišenost!“

„Deo gratias!“ je zaukalo izza platna. Po podu se je zakotalil čopič, še poln zelene barve, in izza stojala je pritekkel čudolepi mladenič v kuti:

„Striček, striček, poglej!“

In je obračal stojalo, uprl se z mladimi rameni in prinesel sliko tik pred patrijarha.

„Poglej, striček, poglej!“

In je sukal stojalo, tekal k oknu, odgrinjal dragoceno zaveso, pa jo zopet spuščal, dvakrat, trikrat, dokler ni padlo v sobo ravno toliko luči, kolikor je je rabil. Nato je pokleknil med sliko in naslanjač poleg patrijarha, poiskal njegovo nežno, blede roko, jo ne-pretrgoma poljubljal in se pri tem vedno in vedno oziral v sliko in jecal kakor otrok, ki ga je zadela v sanjah nikoli upana sreča:

„Striček, to ni moja roka, ne, čutil sem natanko, a nisem mogel povedati do zdaj: druga roka, mehka in nevidna, a dobro čutna, je ves čas vodila mojo, zlasti včeraj in danes. Poglej, striček!“

„Angelina. Prav tako so ji gledale oči, ko so te trgali iz nje-nega objema.“

„Striček, kaj ne, da mi bo odpuščeno? Prve dni sem obupaval, a potem — tista mehka roka, brez nje ne bi dovršil nikoli; čim dalje je vodila mojo roko, tem bolj sem čutil, kako se mi sladko razliva po prsih, in da me je nebo uslišalo. Striček, kaj ne, da mi bo odpuščeno?“

„Bo.“

In mladenič je poljubljal nežno patrijarhovo roko, njegov obraz je sijal kakor obraz angela, njegovo telo, mlado in močno, je tonilo v temni kuti.

Peter je stal ob strani in gledal v tla.

Milan Pugalj:

Lepota.

Oblačilo se je. V ozračju je ležalo nekaj težkega kakor v vročem poletju, kadar se bliža nevihta, a pravzaprav je bila, dasi topla, vendar že pozna jesen. Potegnila je sapa, pozneje piš, ki je zavijal zdaj od leve na desno, a za sam hip prav v nasprotni smeri z enako silo. Popoldansko solnce je nekako zakravelo za oblaki, zarumenelo listje je plesalo pred očmi in se lovilo po deblih, vejah in koreninah, smrečje pa je pričelo bučati. In to bučanje se je čudno skladalo z lajanjem in cviljenjem lovskih psov, ki so se podili po lovišču v jatah za divjačino. Strele lovcev, ki so bili razpostavljeni po posameznih postajankah, je bilo še komaj čuti v splošnem hrumu in šumu.

Mene je bilo minilo že vse veselje do lova, pri mladi grajski gospe pa je bilo ravno narobe. Razvžigala jo je vse večja in večja lovska strast in zlasti kadar se ji je zazdelo, da prihaja lajanje lovskih psov bliže, je naravnost mrzlično oprijemala svojo puško in se obračala vsa vznemirjena v naglici k meni: „Ali so naboji v redu, ali je vse dobro? Stopite nazaj, za deblo, za deblo, gozdar Filip!“

„Vse je v redu!“ — sem ji odgovarjal in ji naglo ustrežal. Odhajal sem nazaj v goščo, kjer sta bila privezana najina konja in gledal od tam s pravim strahom. Graščak me je bil opozoril, naj pazim nanjo, a graščakinja je bila vsa divja in me ni hotela poslušati. Zrak se je bil shladil, piš je postajal hladnejši, ponudil sem ji mantiljo, a ona, stoječa v lahki, skoro prosojni letni obleki, mi jo je vrgla z ogorčenjem nazaj. Opozoril sem jo na nevihto, na dež, na to, da naju lahko nenadna ploha premoči do kože, kar utegne škodovati njenemu zdravju, a zavrnila me je tako osorno, da sem dobil utis, kakor bi bila ona moj ded in jaz otrok, ki mu brbljam neumnosti.

Piš je dobival večjo in večjo moč in iznenada je udarilo tudi na uho bližnje cviljenje psov, ki se je naglo in razločno približevalo. Gospa Helena je v lice zardela, dvignila puško in kmalu tudi ustrelila. Skočil sem k njej, videl velikega jelena, kako je padel, a isti trenotek zopet planil na noge in bežal pred psi, ki so drveli za njim z odprtimi gobci.

„Glejte!“ — je kriknila gospa. „Ali vidite? Krvav je, po hrbtu je krvav! Za njim! —

Nisem videl ničesar, pa sem zmajal z glavo in menil, da ga bodo izsledili psi. Ali njej je šinila v glavo drugačna misel.

„Na konje!“ — je ukazala, takoj stekla v goščo in čez par hipov je drvela pred menoj za jato psov in za jelenom, ki je kobalil dosti daleč spredaj v ogromnih skokih preko nizkega grmovja in tenkih belih brez globlje in globlje v dolino. Pričela se je divja gonja. Z brda v nižino, iz grape na holm, skozi vejevje, ki je smukalo mimo glav in rok preko temnih gozdnih luž, od koder je škropilo po obleki in obrazu črno blato.

„Ustavite, ustavite, milostiva!“ — sem prosil. „Oddaljujeva se, vse preveč se oddaljujeva!“

„Za menoj, za menoj!“ — je klicala gospa in tepla kobilo s tenko jahaško šibo, da je napol splašena dirjala, kakor bi ne letela z nogami ampak s perotnicami.

Vse nebo so bili zastrli oblaki, od daleč je bučalo zamolklo grmenje in takoj nato so padle prve debele kaplje. Zdelo se je, kakor bi se podila ploha za nami in nam bila v hrbet s poševno letečimi debelimi kapljami. Naliv je postajal hujši in skoro sem čutil, kako polze hladni curki po mojem golem hrbtu in od kolena dol po mečih v čevlje. Gospe spredaj so se bili stisnili svetli lasje ob vratu in sencih, kraji njenega lovskega klobuka so se povесili in spremenili zeleno barvo v črno, bluza se je sprijela rok in života kakor tenka mokra cunja.

„Obrnite, obrnite, rotim vas!“ — sem ji klical, ali ona ni čula. Tepla je mlado kobilo in strmela dalje na ogromnega jelena ki se je zibal v divjem diru daleč pred nami.

Pričelo je grmeti na vso moč, bliskati se in treskati, kakor bi se bližal sodnji dan. Bliski so križali črno nebo, kakor bi se premetavale po njem zlate palice in bobnenje gromov je udarjalo na uho, kakor bi se žogali nekje blizu nebeški orjaki z gorami in hribi mokre in v nevihti trepetajoče pokrajine.

Od daleč sem zagledal gozdni potok in vstrašil sem se, ko sem v hipu po njem razsodil, kako smo se oddaljili od lovišča in gradu. In še bolj sem se preplašil, ko sem videl, da je planil vanj jelen, za njim psi in da je že tudi kobila z gospo Heleno stala na bregu in odskakovala.

„Stojte, stojte!“ — sem zakričal. „Ali ne veste? Kobile ne spravite prek vode, pazite!“ —

„Mora!“ — je kriknila Helena, zavihtela bič in udarila kobilo z vso silo in jezo po mečicah in se še tisti hip zavihtela v zraku preko stare vrbe in pala ploskoma v rjavo in derečo vodo.

Skočil sem s konja in planil za njo.

Z nekakšnim do takrat še ne občutenim sovraštvom, ki pa ni imelo nikjer svojih ciljev, sem se boril z vrtinci, ki so me obračali zdaj na levo in zdaj na desno, z vejami, ki so ležale po strugi in in se mi zapletale med noge in s kalno vodo samo, ki mi je silila vsled teže moje premočene obleke v usta in nos. V dračju istega brega, kjer sem bil skočil v potok, sem dohitel in prijel gospo Heleno in jo spravil na kopno.

Zunaj je sedela na mokri travi, gledala me spočetka mirno, brezbrizno in široko odpirala pri tem oči, pozneje je postajal njen pogled medel, truden in skoro žalosten. Govorila ni nič.

Meni je bilo v prvi vrsti za konja. Jelen, psi, kobila gospe Helene, vse se je bilo izgubilo nekam daleč v nevihto in dež. Svojega konja pa sem našel v bližnjem drevju, pripeljal ga bliže in hotel govoriti z gospo. Ali Helena se je opirala z rokami zadaj ob zemljo, povešala glavo na prsi, zapirala oči in dihala težko, kakor bi spala globoko spanje.

Premišljal sem, pa ni bilo drugega storiti. Previdno in počasi sem posadil spečo in zamamljeno gospodarico na konja, pazil, da mi ne pade, in se spravil s težavo še sam na svojega rjavca. Ali kam sedaj?

Konj je pričel prestopati kakor iz navade, sam sem objemal in držal z levico gospo Heleno, z desnico sem oprijemal ohlapno viseče vajeti in razmišljal. Grad je bil daleč, vsekakor predaleč. Konj bi bil pritekkel do njega komaj v treh urah. Kje bi bila blizu gorka izba, kje bi bila.

Ploha je bila ponehala, oblaki so se bili raztrgali in razvlekli ali mrak se je bil zgostil in se prelil v noč. Od drevja so padale kaplje, sicer je vladala tišina.

Spomnil sem se na gozdno kočo ogljarja Sivórja. Konja sem obrnil v tisto smer in tako smo se premikali proti gozdu in po njem med dolgimi šibami obrobnega leščevja in dalje med drobnimi debli mladih bukev in gabrov in med bodečimi vejami, ki so jih molili v temo bori in smreke.

Nisem videl jaz, ni videl konj, tudi pota ni bilo nikjer blizu, zato smo prestopali počasi. Kmalu, ko se je odvrlekel zadnji težki oblak in je pogledal po zemlji mesčec, nam je bilo bolje. Umikali smo se lahko deblom in vejam in nadaljevali pot hitreje.

Takrat sem bil mlad, neoženjen, in ko sem pogledal speči gospe Heleni v lice, ki je bilo v mesečini belo in lepo kakor cvet

prve pomladanske cvetice, in ko sem se v hipni misli zavedal, da tiščim k sebi, da objemam s svojo levico njeno mlado in lepo telo, me je spreletelo nekaj gorkega in srečnega. Raztresel bi se bil sredi dogodka in sredi nevarnosti, skoro bi bil pridržal konja, da bi tako par hipov dalje objemal lepo gospo Heleno in gledal malo več časa v njeno belo lice.

Prijahali smo do Sivórjeve koče in pred zaprtimi vežnimi vrati sem doklical gospodarja. Starec je bil, samcat, od strahu je križal roke in pomagal jemati graščakinjo s konja. V izbi je pregrnil svojo posteljo s svežimi platnenimi rjuhami, letal s kota v kot, ponujal zdravilno žganje, obetal skuhati rože, ki preprečijo vsak prehlad in vedno ponavljal: „Bog nas vari, Bog nas vari!“ —

Gospa Helena se je zbudila, ko sva jo hotela nesti v sobo. Gledala je enakomerno okoli sebe in izpraševala, kam sem jo zavedel. Popila je čašo vročega mleka, odložila obleko, ki jo je razobesil Sivór po veži okoli ognjišča, legla v posteljo in se še vedno zanimala za jelena. Na kobilo se je jezila: „Kdo bi si bil mislil, da je taka! Vode se boji strahopetka!“ — In kmalu nato se je že sama sebi smejala. „Kako me je stresla! Kar v krogu sem zletela s sedla naravnost v deročo vodo! In vi, haha, kaj ne, čop, za mano!“

Sivór je prinesel svetiljko in jo postavil na konec črne, stare mize. Izba je bila starinska, zakajena in skrajno preprosta. Strop je bil lesen, ali tudi morda tako črn od dima, da sem zamenjaval. Po stenah so visele slike svetnikov, ki so bili slikani na steklo in so se v svojih kričočih barvah čudno svetili. Vmes so se stezali rožni venci z debelimi jagodami in velikimi, neprimernimi križi. Pogled na gospo Heleno, ki je ležala na belem vzglavju in v svilnatih valovih svojih zlatih las, je spreminjal izbo in pohištvo v pravljico in sanje.

Jaz sem se bil v veži preoblekel v Sivórjevo nedeljsko obleko, ki je bila napravljena iz trdega domačega platna in mi je bila povsod pretesna. Ogljar je prinesel plahte in kožuh, jih razprostrl po klopi ob zeleni peči in mi odkazal tam ležišče in prenočišče. Na mizo je postavil posodo z mlekom in tik nje je položil še nenačet hlebec domačega kruha. Želel je lahko noč, zaprl vrata in hodil še dolgo po veži, predno se je umiril in zaspal.

Gospa Helena je bila menda preveč vznemirjena in zato ni zaspala. Pogovarjala se je z menoŕ, kakor bi bil njen vrstnik in prijatelj.

„Moj mož“ — je rekla — „kaj mislite, ali me išče?“

„Gotovo, gotovo!“ — sem ji pritrjeval, ležal vznak na plahtah ob peči in sklepal roke pod glavo.

„Kaj bi bil počel“ — se je zanimala gospa — „če bi bil videl prizor ob potoku?“ —

„Otrpnil bi bil od strahu visokorodni gospod!“ — sem ji odgovoril.

„Ali bi bil tudi skočil za mano, kakor ste vi storili?“ In zasmejala se je: „Haha! Čop! v vodo!“ —

Po hiši in zunaj nje je bilo vse tiho in mirno. Iz veže se je čulo včasih smrčanje Sivórijevo, ki je spal menda v kotu pod ognjiščem. Skozi majhna nezastrita okenca je sijal mesec in obseval rdečega svetnika, ki je visel nizko na steni in v mesečini žarel, kakor bi gorel.

„Gospod Filip!“ — je poklicala gospa Helena. „Ali veste, da jaz ne znam plavati?“ In za hip je zopet klicala: „Filip, Filip!“

„Zahtevajte samo, blagorodna!“ — sem se odzval in gospa je takoj dodala: „Stopite bliže!“

Vstal sem in se ustavil ob skrajnici njene postelje.

„Življenje ste mi rešili, ali mi ga niste?“ je vprašala.

„Moja dolžnost je bila!“ sem jo zagotovil.

„Kakšno plačilo zahtevate od mene?“ — je hotela vedeti.

„Nikakršnega!“ — sem ji po resnici povedal in pri pogledu nanjo sem se ves raztresel in vznemiril. Bilo je v tisti mesečini, kakor bi gledal živo pravljico.

„Vi ste tako dobri, Filip, krepki ste, močni, nič mehkužnosti ni v vas, nič gosposkega“ — je hvalila, kakor bi se rahlo šalila. „Pridite bliže!“ —

Storil sem tako in — kakor sem gotovo živ — glej! — njene bele in mehke roke so se ovile okoli mojega vrata, mojega obraza so se tiščale njene vroče ustne, njeno živahno srce je utripalo skoro po mojih prsih . . .

V silnem razkošju so utonile misli in besede, ki jih je šepetala gospa Helena: „Plačam te, plačam.“

* * *

Nekoč spomladi meseca maja je pravil to zgodbo stari Filip Jug, oskrbnik loškega gradu. Solnce je sijalo, tisoč rož je cvetelo po grajskem vrtu in divja trta je bila že okrasila vse grajske stene in strehe s svežim in bujnim zelenjem.

Starec je mežikal v solnce, vlekkel dim iz pipe in zagotavljal: „Vsako življenje ima svojo lepoto, tudi črvičkovo, tudi črvičkovo! Tudi jaz imam svojo mladost . . . daleč za sabo . . . vidite . . .“

Vojeslav Molè:

Ivanu Groharju.

^v
 Del si od nas, zamišljeni brat,
 in zdaj je osamljena naša pomlad,
 žalujejo breze — bele neveste,
 in njive so polne tožnih šumenj
 in brazde naše razgaljene,
 kdo še zdaj vanje bo solnca sejal?
 Spletajo v grme se rože zasanjane,
 iz belih oblakov zre sinje nebo
 na loge prebujene,
 dobrave oživljene,
 in h grudim labodjim pritiska škrjančkov si smeh.

In zdaj si zapustil nas, tihi naš brat?

Zlatijo kot tvoje sanje se zvezde večerne,
 zemlja pod njimi v molitvi trepeče,
 tajinstveno himno potok šumi
 in slavec — ne poje o tebi?
 Ne poje o sanjah prečudežnih, sanjah o solncu in moči,
 o pesmi prekinjeni, iskri ugašeni,
 o tvoji nevesti bolesti?
 Pomlad je, pomlad!
 Nad svežo mogilo
 vse polno potočnic, vijolic, narcisov!
 Priklili iz srca so tvojega,
 iz zemlje naročja,
 kjer z njeno spojila se tvoja je kri,
 kjer tajno so sveto najvišjih skrivnosti
 solnca žejne ugledale tvoje oči.

Dobro ti tam je, zamišljeni brat?

Nad zemljo razmočeno sanja večer,
 s cvetočega vrta bezeg dehti,
 in kakor odgovor trepeče drhtenje
 čez zemljo brezmejno v začudeno noč,
 kakor da pesem o solncu in cvetju, o zvezdah, življenju
 pod bregom zasanjanim potok šumi . . .

R. Jakopič:

Ivan Grohar.

I. Pogreb.

Pero se mi upira in s težavo se mi oblikujejo misli, ko se spominjam na tisti pomladni večer . . .

Soparen pomladni večer. Po zaprašeni Martinovi cesti se pomika tiho in dolgočasno mrtvaški sprevod; reven je, kakor pogreb človeka, ki se plazi neopaženo skozi vsakdanjost, ki živi in izgine brez sledu, nepoznan, brezpomemben v delavnici človeške družbe. Le tropica pogrebcev ga spremlja na zadnji njegovi poti, le pičlo številce zvestih prijateljev. Trije venci — zadnji darovi tega sveta — vise ob strani njegove krste. Tik za krsto stopata preprosta moža kmečkega stanu, njima pa sledi mešana družba. Večino tvorijo ljudje, ki se ne dajo uvrstiti na prvi pogled v določen oddelek človeške družbe; med njimi tuintam kak gospod dostojne zunajnosti, majhno številce žensk in nekoliko mladeničev.

Kdo je, ki ga spremljajo k večnemu počitku? — Ivan Gohar. Tovariš! Danes bo stegnila domača zemlja prvikrat svoje roke po Tebi, da Te objame in Te pritisne na svoje srce in Ti postelje gorko v svojem naročju. Pa oh, za kakšno ceno!

Prah se vali krog sprevoda in moreča soparica se razliva na zemljo. Tihota krog in krog, le rahlo brenčanje Šentpeterskih zvonov se meša v bridke sanje pogrebcev. In trudno se pomika sprevod dalje po predoru. Skozi rumeni dim se trese medlo večerno solnce in odpre se široko ljubljansko polje. In njivice leže ob poti in dva človeka — mož in žena — okopavata razorano zemljo, kakor da bi vedela koga danes tu mimo peljejo, kakor da bi ga hotela prav praznično sprejeti in mu izkazati zadnjo čast, predno izgine v večnosti. Majhna cerkvena z zelenim stolpičem vabi k prijaznemu sprejemu. Za zidom pa so razkopani grobovi.

In kakor v sanjah tavamo za Teboj, ubogi tovariš. Grobovi ob desni, grobovi ob levi, pesek in kamenje, skoraj nobene travice, nobene cvetlice, skoraj nobenega življenja. Iz daljave čujem kakor rožljanje peska, kakor tiho petje železnih lopat. Grobokopi kopljejo nove grobove. In dalje po tej neizmerni poti, vedno dalje kakor v večnost, naravnost, nekoliko na desno, skozi dolgo vrsto komaj zasutih grobov in tam — tam zazija nova jama. Naša pot je pri kraju.

Tukaj, tovariš je Tvoj dom. Boreč in stradajoč si se opotikal po tej prekrasni zemlji, upal, iskal, tjubil, trpel in trpel, dokler se nisi tu ustavil. S trnjem in kamenjem je bila posuta Tvoja samotna pot, ker — Ti si bil eden izmed onih, katerim je usoda naložila življenske cilje, kakršnim množica nikdar ne sledi — in katerih nikdar ne odpušča. Tvoja preprosta duša ni mogla razumeti, da množici ničesar ne da, ako se ji sama da. Množica nima poželjenja po takem bogastvu, ampak hoče videti le samo svoje ubožstvo proslavljeno v tisočerih odsevih.

Neizmerna puščoba in praznota se spusti na zemljo. Vrvi zaškripljejo ob pesku, krsta udarja votlo ob straneh jame. Kakor v težkih sanjah se ozrem naokrog, prsa se mi krčijo in srce mi utripa: „Kako si majhen slovenski narod, kako si majhen!“ ... In v temne sanje zadonijo besede: „Ivan Grohar, odšel si od nas!“ in kakor v molitvi ponavljamo: „Odšel si od nas!“ Čujem dalje govoriti — ne razumem več, le besede: „Odšel si od nas“ mi zvene v duši. In še enkrat se spogledamo drug drugega in zdi se mi, da se v tem trenutku razumemo. Še enkrat si sežemo v roke. „Jako soparno je, morebiti bo danes še deževalo.“ In zopet se razidemo, drug za drugim, vsak po svojih potih, po svojih opravilih. Za nami pa zaropota kamenje in zasuje sveži grob. Tako pokopava slovenski narod svoje izvoljence!

Torej zopet eden! Koliko jih je že požrla slovenska zemlja, koliko po spoznanju hrepenečih, koliko resnih in poštenih delavcev, katerim je bila pot zasuta predno so dosegli svoj cilj in zdaj še Ti! In koliko jih bo še šlo za Teboj? — Vsi, vsi, ki so nedolžnega srca, drug za drugim, dokler se ne očisti družba skoz in skoz. Že se kažejo znamenja in hitro se bliža čas, ko napoči doba blažene harmonije, ko zažari kraljestvo laži v svoji najmogočnejši gloriiji.

Jos. Premk:

V grobu.

I.

Isto noč je dušil gospoda Radigoja neznošen kašelj. Premetaval se je z desne na levo in tiščal robec na usta, da bi ne zbudil speče soproge Amalije; a gospa Amalija se je prebudila že davno, dasi gospod Radigoj v temi ni videl njenih napol razprtih oči. Samo njena do rame gola roka se je svetila v mesečini, prodirajoči skozi gardine v lahnem toku kakor svilen rumen trak; vse drugo je tonilo v temi. In gospa Amalija je poslušala težko in nemirno dihanje svojega soproga, včasih celo pazno — da ni zašumela pernica — privzdignila svojo vročo glavo in približala uho sosednji postelji, kjer se je premetaval njen soprog in kašljal zdaj nekoliko mirneje, zdaj zopet glasneje in hitreje, kakor da mu primanjkuje zraka. Rezek in suh je bil ta kašelj, ki se je trgal iz njegovih hropečih prsi in kadar je udaril na uho gospe Amaliji, jo je pretreslo tako neprijetno, da bi si najraje zamašila ušesa in ne mislila več na svojega bolnega moža. Pa poslušala je še pazneje. Najraje bi se nagnila čisto tja k njegovemu obrazu, da bi natanko razločila vsak komaj slišen vzdih, čutila vsak vztrepet in drget njegovega bolnega telesa in skušala dognati po lastnem prepričanju in spoznanju, je li resnična zdravnikova izpoved, da se mu obrača na boljše, ali ga hoče le potolažiti in mu ne pove resnice. Kajti njej se je zdelo, da so zadnji čas njegove mišice zelo splahnele, da je tolšča pod lahno poraščeno kožo njegovih prsi popolnoma izginila, in da so se mu tiste plave žilice, ki so se spajale in križale pod njegovim suhim vratom, nekako napele in izstopile. Vendar pa je bil njegov obraz še vedno poln zdrave barve; le okrog oči so se mu začrtale neke gube, ne morda toliko vsled bolezni kakor starosti, ker gospod Radigoj je izpolnil ravno tisto pomlad štiriinštirideseto leto. In če je pomislila gospa Amalija nazaj v oni čas pred šestimi leti, ko se je poročila z njim, si je priznala, da se ni mnogo izpremenil. Pokašljeval je že tudi takrat, včasih celo precej hudo; že pred poroko se je hodil zdraviti poleti na deželo, kakor sedaj vsako poletje, že vseh šest let, pa vendar ni mislil nikdo na smrt — ne on, ne njeni stariši, da, niti ona sama, ki ga ni pravzaprav nikoli ljubila in se ni nikoli vznemirjala, če ga je čula premetavati se ponoči brez spanja z ene strani na drugo. Tako so nastopile za njo te mučne noči, ko jo

je prebudil iz trdnega spanja tako pogosto. Zakopala se je včasih v blazine, da bi ga ne slišala, skušala je zaspati iznova in zatreti vsako misel, ki jo je spominjala njega in njegove bolezni, pa ni mogla, in čim bolj neprijetno ji je bilo tisto cvileče golčanje, ki je prihajalo iz njegovih prsi, tem pazneje je poslušala vsak dih, kakor da pričakuje nečesa, kar bo napravilo konec vsemu temu... In vendar se ji je včasih zasmilil, posebno ob trenutkih, ko je spal mirno in dihal globoko, v kratkih presledkih, kakor da se hoče odpočiti od težkega napora in je bil morda njegov obraz oblit od mesečine, ki je lila skozi slabo zastrte gardine. Zdajpazdaj so se mu zganile ustnice v lahнем tresljaju, kakor da ji hoče nekaj povedati, in često je bila iztegnjena njegova desnica proti njenemu vzglavju, kakor da jo išče v spanju, ker se je drugače boji... In že je iztegnila roko, da bi ga pobožala po obrazu, pa ji je omahnila in obležala mirno na beli pernici. Ni je mogla dvigniti, dasi ji je bilo v prsih težko, tako težko... morda prav zaradi tega, ker se je zavedala, da jo ljubi on neizmerno in čuti sam, da ga ona ne more ljubiti, ker ga je vzela le pod pritiskom svojih starišev. In vendar je z njo tako dober: vsako prošnjo ji skuša brati že iz oči, svojo bolezen bi tako rad prikriil in njeno hladnost prenaša tako udano, da se je skoro ne upa ogovoriti v nočeh, ko ji krati spanje s svojim neprestanim kašljanjem. Bogve, kako težko se premaguje, da se ne skloni od hipa do hipa k njenemu lepemu obrazu, ko ga izdaja še dihanje, da hrepeni po njej, da čuti ob sebi svojo lepo štiriindvajsetletno ženo, a se vendar mnogokrat premaga vso dolgo noč in je ne moti niti z malenkostno besedo. In pri vsem tem se zazdi gospe Amaliji njen soprog kljub vsej svoji bolezni vendar močan, skoro vreden, da bi ga objela ona sama in ga odškodovala za vse težke ure teh šestih let njenega zakona... Ali kako? Saj je vendar čutila, da bi bil njen poljub brez vsakega ognja, brez vsake ljubezni, tako hladen, da bi spoznal morda celo on sam, da se mu je približala le iz usmiljenja. In vendar se je zgodilo včasih... Roki sami sta se našli, njegova je bila topla, prsti so mu drhteli in natanko je čutila, kako mu utriplje žilica v zapestju, in ob takih trenutkih se je silila pozabiti, da mu na temenu lasje že izpadajo in da bo kašljal, ko jo izpusti iz objema, vso dolgo noč. In vendar je njen mož in ona njegova žena, njegova last do konca dni... do konca dni? — Večno naj jo spremlja ta temna senca, ta grozna zavest, da zanjo ni življenja, ki ga je sanjala nekoč, in ki ga pijejo drugi iz polnih čaš? — Pogledala se je včasih v zrcalu in zazdelo se ji je, da nosi že tudi na temenu

sled teh pustih noči, ki jih prebdi ob strani svojega bolnega moža, dasi so bile njene oči še vedno jasne, ustnice drobne in napete in tako zdravo rdeče in ona vsa še mlada in žejna življenja. Pa bila je zvesta svojemu možu, dasi jo je ravno ta zvestoba mučila tako mnogokrat . . . Ko sama ni vedela zakaj in kdaj, se je često zamislila v tega ali onega, ki ga je srečala na cesti in jo je pozdravil s predrznim, veselim pogledom, a ko se je otresla sanj, je začutila, da bi razen svojega moža ne mogla nikdar ljubiti še koga drugega . . . In ko bi bil ta mož vsaj nekoliko po njenem srcu, bi se ga oklenila z vso dušo, ali njen soprog Radigoj ji je bil popolnoma tujec; zato je raje ostala brez vsakega in živela dalje to pusto, neznosno življenje. Samo v nočeh, ko so hitele preko njenega razuma vse te pestre misli in je zaželela včasih, da bi se končalo že to življenje kakorkoli, in da bi nastopila novo kakršnokoli, pa če tudi slabše od tega. Zato je pazno poslušala njegovo kašljanje, včasih se je sklonila celo bliže k njemu, da bi razločila natanko vsak komaj slišen trepet njegovega bolnega telesa in skušala dognati po lastnem spoznanju in prepričanju, se mu li resnično obrača na bolje kakor trdijo zdravniki, ali ga le tolažijo, ko je z njegovim zdravjem, kakor je bilo že pred šestimi leti in bo še bogve koliko časa . . .

Tako je poslušala gospa Amalija tisto noč težko dihanje svojega soproga Radigoja in spregovorila naposled komaj slišno:

„Ali ti je slabo?“

Pernica je zašumela, ker gospod Radigoj se je obrnil proti ženi, dasi v temi ni videl drugega kot njeno belo roko, ki se je svetila v mesečini.

„Ti ne spiš? Ah, saj vem . . . ne moreš . . . Ta neznosni kašelj.“
In Amalija je ostala zopet tiho.

Gospod Radigoj pa se je sklonil napol v postelji in segel tja na nočno mizico po sladki vodi.

„Najpametneje bi bilo,“ je izpregovoril, ko je zopet legel, „da odidem na deželo —“

„Že sedaj?“ se je začudila Amalija in se okrenila nekoliko proti njemu.

„No, če ti ni ravno ljubo, lahko še počakava, a zame bi bilo bolje. Ta mestni zrak, ta me duši . . . tam je vse drugače. Človek diha tako prosto in zdravniki mi tudi priporočajo . . .“ je govoril v presledkih gospod Radigoj, in gospa Amalija ni imela menda nič proti temu, vsaj iz njenega molka ni mogel sklepati kaj drugega. „Trgovino bo že nadziral brat kakor vsako leto, drugih zadržkov ni.

Mišliš, da bi bilo prezigodaj?“ jo je povprašal naposled nekako otročje plaho.

„Majnik je,“ je dejala soproga Amalija, „druga leta sva odhajala šele julija.“

„Da, julija,“ je ponovil gospod Radigoj in nekoliko pomolčal, kakor da nekaj preišljuje. „Letos pa bi kar šel... že sedaj... če tudi že jutri. Bolje bi bilo zame... tako čutim, da pogrešam tistega gorskega zraka. Pa če ne maraš z menoj, saj prideš lahko pozneje —“

„O, zakaj?“ ga je prekinila Amalija in podprla desno lice v dlan, ker tudi njej se ni hotelo več spat, dasi je odbila stenska ura malo poprej šele tri. „Tudi jaz bi šla, saj je pri Fernadovih prav prijetno.“

„O, da,“ ji je pritrnil soprog — „prijetneje nego v mestu. In Fernadovi so tako prijazni ljudje; dobro, da sem iztaknil tako hišo. Eh, in tiste hruške tam za hišo in vrt... sploh vsa vas kakor nalašč. In navajeni so me tudi že, kaj bi hodil drugam. Je križ dobiti kaj ugodnega na deželi, če nima človek znancev; Fernadovim pa bi se še zameril, če bi šel zdaj kam drugam... Ali tebi morda ne ugaja?“ jo je povprašal skrbno in njegov glas je postal hripav.

„O, jako mi ugajajo,“ mu je odvrnila na kratko, nato pa še dostavila tiho, kakor sama zase: „In tisti Hektor...“

„Saj res, Hektor,“ se je domislil tudi soprog. „Tisti kosmatinec, ki je lazil za teboj, kamor si se ganila. Gotovo te takoj spozna, no, vidiš, lepo bo. Še danes pišem Fernadovim, naj pripravijo kakor vsako leto tisti dve sobi in kar je treba... Ali bi še kaj drugega naročil?“

„Kaj?“ je pomislila soproga Amalija. „Že uredimo, ko prideva.“

Nato se je zakopala v pernice in tudi gospod Radigoj ni več govoril. —

Tako se je zgodilo, da sta odšla na deželo že v sredini majnika.

II.

Prve dni se je počutil gospod Radigoj na deželi zelo slabo. Spal je malo, skoro nič, jutranje izprehode je opuščal, ker je bil zanj zrak skoro preoster in je ostajal v postelji mnogokrat skoro do poldneva. Po kosilu pa je sedel k oknu ali se napotil na vrt, legel v travo in se zagledal v nebo, ki je gorelo dan za dnem v večji vročini. Tako je ležal tam v senci stare hruške mnogokrat po cele ure in gospodinja Fernadovka, ki ga je včasih opazovala skozi kuhinjsko okno, je videla, kako se je zdajpazdaj zagrabil za prsi

in vzdihnil nato silno globoko. Gospod Radigoj sicer ni tožil nikomur o svoji bolezni, ker je bil trdno prepričan, da se je moral pač nedavno hudo prehladiti in mu bo kmalu zopet vse odleglo; a kadar je začutil v desni strani svojih prsi kakor dva ostrá noža, so postale tudi njegove oči nekako otožne in zamišljene. A vendar je mislil ob takih trenutkih gospod Radigoj več na svojo soprogo Amalijo, kakor pa na samega sebe. Trudil se je, da bi prikriil svojo bolezen in ravno ob dneh, ko se je počutil silno slabega, se je razgovarjal včasih z gospodarjem Fernadom pozno v večer in celo zasmejal se je zdajpazdaj in pošalil iz samega sebe.

„Smo še junaki, še! Jutri pojdem na Črno brdo tri ure od tod!“

Pa drugi dan ni šel na Črno brdo, ampak je ležal lepo tam pod hruško na vrtu in se zdajpazdaj krčevito prijel za prsi.

In gospe Amaliji so potekali dnevi enolično in dolgočasno kakor vsako leto vse do tistega dne, ko je prišla na gospoda Radigoja kratka brzojavka: „Pridem jutri zjutraj z vlakom! Tvoj brat Fran.“

Gospod Radigoj se je čudil in se ni mogel načuditi, pa se je vendar razveselil prihoda svojega najmlajšega brata in je bil ves dan prav zgovoren in vesel.

„To ti je čudak,“ je govoril še zvečer svoji ženi Amaliji. Sedem let ga že nisem videl. Pomisli, sedem let in najmlajši je. Kaj ga je neki prineslo v domovino?“

Gospa Amalija, ki je vedela o Franu le toliko, da je dovršil pred par leti svoje študije v tujini in služboval zdaj že dve leti kot inženir nekje v Nemčiji, se zanj ni bogve kako zanimala. Slutila je, da jo pozdravi hladno in brezbrizno, kakor je bil za njo brezbrizen vseh šest let in se je ni spomnil nikoli, niti z malenkostnim pozdravom, dasi je vendar žena njegovega brata. Samo kratko čestitko jima je poslal takrat k poroki in potem še parkrat par vrstic, ki so se tikale samo njenega moža in njegovega življenja tam v tujini, nje se ni niti spomnil.

„Ti ga niti ne poznaš,“ je razmišljal gospod Radigoj in segel zopet in zopet po brzojavki, kakor da hoče izvedeti iz tistih kratkih besed še kaj več.

„Eh, saj pravim, popolnoma svoje vrste človek! Šest let sva že poročena, pa ne pozna niti žene svojega brata. Ampak še ves kakor nekdej: par besed in nič drugega, niti, da bi dostavil zate kak pozdrav. No, pa ni ravno napačen človek, prav rad sem ga vedno imel, samo nekako sam svoj je, čisto drugačen od mene, kakor da ni moj brat. In tudi po zunanosti je močan in zdrav, dasi

je najmlajši. Ko je bil zadnjič doma, pred sedmimi leti, me je prijel okrog pasu in vzdignil do stropa. Tak je, vidiš, in jutri pride, kdo bi si mislil.“

In tisto noč je spal gospod Radigoj nekoliko mirneje. Tudi gospa Amalija se je prebudila samo dvakrat in se vsakokrat ozrla v okno, če se morda že ne dani. In potem se ji je sanjalo, da je prišel velikan, ki je vzdignil njenega soproga Radigoja do stropa in ga premetaval iz roke v roko kakor žogo. In ko ga je postavil na tla, se je ponorčeval iz nje, ker je vzela za moža takega bolnega človeka. In njej je bilo hudo, da je odbežala v drugo sobo, kjer se je razjokala, da so bile solzne njene oči še potem, ko se je že prebudila iz teh mučnih sanj... Pogledala je na poleg spečega soproga, ki je ležal v postelji razgaljen do pasu in res so bile njegove prsi tako otroško šibke in njegova roka tako ozka in bleda, da je zatisnila oči in se obrnila v drugo stran. Pa njegovo dihanje je bilo mirno. Gospe Amaliji se je zazdelo, da prihaja sem do nje njegov bolniški dih, in priznala si je, da se je smejal tisti velikan v sanjah z upravičeno zasmehljivostjo, ker mora živeti ob strani takega moža... In morda se ji bo smejal resnično, ko pride in jo zagleda ob tem živem mrtvecu, dasi je sam ves dolgočasen in pust, kakršnega si je ustvarila v mislih po pripovedovanju svojega moža; toda on je vsaj zdrav in pogumen in se morda baš zaradi tega tako malo zmeni za svoja dva puščobna brata v domovini. Najbrže se oglasi, ker ga pelje pot slučajno skozi domovino, da vidi, če so še živi ti pusti ljudje, da spregovori ž njimi par besed, kakor se spodobi med brati in potem zopet odide, ne meneč se dalje za te rodne tujce... Saj priča še brzojavka, kako malo mu je do njega. Mogoče pride le iz radovednosti, da vidi njegovo ženo, ki živi v njegovih mislih gotovo prav tako kakor bolni brat Radigoj sam. In ko zagleda njo, se bo li začudil ali zasmejal ali oboje — ker gospa Amalija se je zavedala, da je še mlada in lepa in vse prezgodaj obsojena v to temno življenje... In skoro se je bala stopiti predenj.

Tako nekako trudne in zamišljene so bile njene oči, ko se je opravljala k odhodu, in je soprogo že davno pokašljeval spodaj v veži in se razgovarjal s Fernadom, ki bi ga naj peljal na kolodvor. Najraje bi ostala doma, ali se mu sploh umaknila, da bi ga ne bilo treba pozdraviti... Ali čemu? Mar se res sramuje svojega bolnega soproga? — Gospa Amalija je zardela ob tej misli in odhitela vsa zmedena po stopnicah.

Gospod Radigoj jo je pogledal s svojimi rdečkasto-obrobljenimi očmi in se je skoro začudil.

„Ali si slabo spala? Tako si nekako bleda . . .“

Gospa Amalija je odkimala in je sedla v koleselj, ki je stal pred vežo, in tistikrat se ji je zahotelo, da bi mu povedala svoje sanje, vse natanko, nalašč, da bi izvedel vsaj tudi iz njenih ust, kako ji je nadležen. Pa hip na to, ko jo je pozdravil njegov udani pogled, je obžalovala svojo misel in skoro se je primaknila nekoliko bliže k njemu . . .

Kaj si more, če je bolan; njegovo srce ji je vendar tako udano in on ves dober in plemenit, če je tudi slab in ves nadložen, da bi se lahko žogal ž njim tisti velikan . . .

In njena roka je segla po njegovi, ki je bila suha in drobna kakor desetletnega otroka, nagnila se je k njemu, da jo je v dno prsi presunil njegov neprijetni dih, in se naglo odmaknila nazaj, med tem ko so se ji povesele oči kakor mučeniči.

„Začudil se bo, ko te zagleda,“ je dejal gospod Radigoj; a gospa Amalija je gledala v daljo in mu ni odgovorila.

Koleselj je tekkel po gladki cesti, bežeči med zlatimi njivami in rosnimi travniki v mlado jutro, ki se je kopalo v svetlih žarkih vzhajajočega solnca. Na desni in levi so bile na široko razmaknjene gore in med njimi je tekla dolina kakor široka zelena reka. Dva topola sta strmela v nebo tam daleč ob cesti; njuna vrha sta se svetila v jutranjem solncu kakor dve goreči sveči.

In pri tistih dveh topolih je zdrdral koleselj na cesarsko cesto, ki je vodila mimo kolodvora.

Gospod Radigoj je pričel zopet pritiskati robec na usta, kajti cesta je postala razvožena in prašna; gospa Amalija pa je gledala pozorno tja v daljo, kjer so se izgubljali v jutranji svetlobi brzojavni drogi, stoječi ob obeh straneh železniške proge. Kajti tam v dalji se je pojavil stožec sivkastega dima in pod njim črna točka, ki se je bližala in večala bolj in bolj.

„Vlak že prihaja,“ je dejal gospodar Fernad, ki je sedel spredaj na vozu in udaril po konju, kakor da se boji, da bi ne dospel vlak prej na postajo nego njegova kobilica.

Pa se je zgodilo oboje ob istem času: gospod Radigoj je stopil z voza in gospa Amalija se je ravno dvignila, ko se je pojavil pri izhodu zagorel kodrolasec, kateremu je zamahnil gospod Radigoj v pozdrav z obema rokama.

In takrat se je gospa Amalija začudila, kajti gospod Fran ni bil velikan, kakor se ji je prikazal v sanjah, niti orjak, kakor ji ga

je opisal soprog Radigoj, ampak komaj za spoznanje višji od nje, dasi je njegovo krepko in lepo razvito telo res kazalo zdravje in moč. In tudi njegov obraz ni bil tako dolgočasen in pust kakor ga je sanjala ona: rdeče in trde so bile njegove ustnice in oči globoke in temne, medtem ko se mu je svetilo nad gostimi obrvi visoko in gladko čelo. In ko ga je gledala tako zdravega in mladega — zakaj gospod Fran še ni prestopil tridesetega leta — je umrla v njeni duši skoro vsa tista temna bojazen, ki jo je vznemirjala pred njegovim prihodom.

Ko mu je podala svojo roko, jo je za hip pridržal v svoji, ne da bi odtegnil pogleda od njenih oči. Na to pa se je ozrl po bratu Radigoju, kakor da ju primerja... In morda je bila osuplost, kar je videla gospa Amalija tisti hip v njegovih očeh, ali pa se ji je le dozdevalo, ker hip na to se je nasmehnil in ga povprašal z globokim, prijetnim glasom:

„In drugače?“

Gospod Radigoj je prikimal in pogledal na gospo Amalijo, ki je gledala za odhajajočim vlakom.

„No, zadovoljen sem, srečen... posebno zdaj tukaj na deželi...“

„In z zdravjem?“ je povprašal Fran in se ozrl po Amaliji, kakor da pričakuje od nje odkritosrčnejšega odgovora.

„No, tudi,“ je odvrnil gospod Radigoj in stresel z glavo, ker je moral ravno tistikrat globoko zakašljati. „Zdravniki pravijo, da se mi obrača sedaj precej na bolje.“ Na to je zasukal pogovor na drugo stvar, kakor da mu ta bratova vprašanja niso po volji. „In ti? Ostaneš dalj časa doma?“

Fran je skomignil z rameni in se ozrl naokrog.

„Morda bi ostal tukaj na deželi par dni, če dobim kako primerno stanovanje potem pa —“

„O, za to ne skrbi,“ ga je prekinil brat Radigoj — „če se ti bo dopadlo, lahko ostaneš pri nama, dve sobi imava, sicer pa kaj sobi, saj ti živiš itak več na prostem.“

„Ali prosim te,“ se je branil Fran in gledal bolj Amalijo nego svojega brata — „vaju na noben način nočem nadlegovati.“

Pa ko ga je povabila tudi gospa Amalija, je bil s predlogom zadovoljen in je stopil takoj nazaj na kolodvor, kjer je napisal kratko brzojavko, naj mu dološljeje najpotrebnejših stvari.

(Konec prihodnjic.)

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

3. Rajša sem ali rajše sem?

Na strani 64. svojega „Antibarbara“ piše gosp. gimn. ravnatelj dr. Tominšek: „Nekoliko temu (t. j. zvezi ‚Gospica ste dražestni‘¹ podobna je zavoženka: rajša sem lepo oblečena nego sita. Pravilno se reče, rajši (ali rajše) sem oblečena‘. Saj se tudi reče: ‚Sestra je lepše oblečena nego jaz‘, ne pa ‚Sestra je lepša oblečena‘.“

Preden preskusim ta Tominšekov uk, opomnim, da je sklicevanje na stavek ‚sestra je lepše oblečena nego jaz‘ popolnoma neprimerno; saj stoji tudi v stavku ‚rajša sem lepo oblečena nego sita‘ pri deležniku oblečena prislov lepo prav tako, kakor v primerjanem (lepše). Toda tu sploh ne gre za ta prislov, ampak za besedico rajša, čemur ne odgovarja v primerjanem stavku nič sin-

¹ Kar navaja g. pisatelj zoper to rabo, temu seveda nikakor nočem prigovarjati; da bi pa naši pisatelji tako pisali zategadelj, ker se jim zdi „bolj salonsko“, o tem zelo dvojim. Oni se drže te konstrukcije zato, ker jim je prešla v kri iz domačega narečja. Ne govori se namreč tako edino le v poljanski dolini, kakor misli g. Tominšek, ampak tudi drugod; lahko se sme reči, da je tako polovično vikanje navadno po vsem slovenskem Primorju in po Benečanskem. Rezijan n. pr. moli: Žihána v ý stö tami žanámi; saludána bódite, krajica (Baudouin-Loschi, Catech. res. 50, 51). Enako piše že leta 1700 Janez Svetokriški (Sac. Prompt. IV, 135 d.): Nerpopei vaš (t. j. gospodične Klare, ki stopa v samostan) nebeški ženin bõ obrissal solsse iz vaših ocy, kateri(e) ste prelila, kadar ste prossila toku dolgu vzeta bili v' ta sveti klošter; namejsti tesnote kloštra, v' kateri se bote zdaj zaperla, vam bo enu cellu krajlestvu za prebivalše danu, na katerem velikim prebivalši se bote čudila inu s' prerokam Barukam djala; g. Bug bo s takoršno slatkustio vam dušo napolnil, da bote persilena zaupyti; (zupernosti) v njegovi službi bote mogla poterpežljivo prenesti itd. itd. Napačno bi bilo sklepati iz navedenega, da je te neskladnosti kriva tujščina. Ta mariveč ni mogla podreti narurne konstrukcije: ti si dober, ti si dobra; oprijela se je namreč samo za imka in glagola, vse drugo pa je ostalo nespremenjeno, domače. Isto velja tudi o češčini, kjer se govori: vy jste dobrý, vy ste se mýlil, vy ste se sklamala (Hattala, Srovnávací mluvn. 18). Da je tudi vikanje kakor onikanje neslovansko, vidimo iz vzhodnjėslovanskih jezikov, kjer je — poslednje popolnoma — zelo omejeno in prav za prav še le moderno. Tudi to, da stoji celo pri ženskih osebah deležnik in pridevnik v moškem spolu (matí, vi ste bolní) kaže na tujstvo tako, kakor onikalna zveza, matí so mi rekl', to je moška oblika v povedku pri osebkih moškega spola.

taktično podobnega. Zato pravim, da je ta primerjava popolnoma nepotrebna.

Pisatelj „Antibarbarov“ imenuje zvezo s pridevnikom rajša zavoženko, ker misli, v kolikor se da posneti iz nejasnega njegovega besedovanja, da bi namestu nje moral stati prislov, ki ga on podaje v obliki rajše in rajši. Pozabil je pri tem, da se glede pridevnika *rad*, ki ga rabimo kakor deležnike na *-l* edino le v imenovalniku in predikativno (Miklošič, VG. IV. 17), slovanski jeziki strinjajo ne z — nemščino, ampak z latinščino, katera pravi pridevniški ‚*lubens feci*‘, ne pa kakor Nемеc ‚*gern tat ich es*‘, to je prislovno. Za prvo primerjalno stopinjo velja to v vseh slovanskih jezikih: slov. sestra rada bere; srb.-hrv. ona je rada za njega počí; bolg. ali si rada, devojčja, večerъ da dojdamъ? rada sumъ, rada, junače; č. ráda piješ, ráda jíš, ráda si pěkně chodiš; p. nie rada koza na targ, ale musi; staror. radi byša Slověni, jako slyšiša viličija Božьja svojim jazykom (Pov. vr. I. = Nestor), novor. čěm bogaty, těm i rady; malor. čym chata bohata, tym i rada, rada Hanna za pana, to pan ne bere. Na prvi primerjalni stopinji torej vidimo povsod, da se rabi *rad* pridevniški in se v spolu in številu sklada z osebkom. Edina lužiška srbščina se je nekoliko oddaljšala od te prvotne rabe, ker pripušča za *rad*, *rada*, *rado* tudi že samo *rad* (pač po nemškem vplivu), zlasti pa *rady* (kar se šteje za instr. plur., najbrž napačno, morda je le nom. plur.; saj se prvotno *rad* ni sklanjal, torej ne more biti instrumental), in to za vse spole in števila; tam je torej tudi že v pozitivu začel prislov izpodrivati pridevnik, n. p. *rady* sym ke mši khodžila, *rady* sym pačerje spēwała, *rady* sym khudym dawała, poleg tega pa tudi *njerad* sy ke mši khodžila. Toda tudi lužiški Srbi govore še vedno prav po slovanski: Haj, na lubu Serbowstwo dopomnjam tak rada so, z njebja swětłom rada khodžu (Liebsch, Syntax 78 d., Pfuhl, Wtb. 577).

Kakor za prvo primerjalno stopinjo, velja ta konstrukcija tudi za drugo in tretjo (komparativ in superlativ). Pridevniška raba je kajpada pozneje tukaj nekoliko omejena; v ruščini (véliki in mali) že zato, ker tam sploh služi za komparativ le prislov, po obliki enak staremu komparativu srednjega edninskega imenovalnika. Enako ne prihaja tu v poštev bolgarščina s svojim posebnim komparativom, ki je samo s sufiksom *po* podaljšani pozitiv (*pó-rad*). V ostalih slovanskih jezikih pa vidimo, da se je pridevniška natura besede *rad* ohranila v komparativu najbolj v zvezi z glagolom biti (*byti*), kjer je z osebkom ože spojena, menj pa tedaj, kadar so povedek

v stavku drugačni glagoli (prim. Kott, Český slovník s. v. *rád*). Tako beremo v srbsčini ali hrvaščini: Ja bih radij, da si ti slijepa e si mi tako prelijepa; radija sam bez jednoga sina no bez moje ruke; upita jih (djevojke), bi li se udale i za koga bi koja najradija. Toda poleg takih zvez nahajamo tudi že prislov: Da bi on radije i lakše učinio..., Da, prislov se je začel širiti celo v pozitiv: rado ide Srbin u vojniko itd., kjer so gotovo vplivale zveze, v katerih je prislov upravičen, prav tako kakor v: kako si, da si mi zdravo i veselo, to je v zvezah, ki so se pač šele kasno razvile. Tudi o češčini velja isto glede komparativa, kar izrečno poudarja v svoji slovnici Gebauer (III. 1. str. 303, 304, 308—9); toda stara češčina nam kaže, da je nekdanje bilo drugače: „Kakor imamo zdaj v pozitivu nominativne oblike m. rád, f. ráda, n. rádo, pl. m. rádi, tako je bilo v stari češčini tudi v komparativu: sg. m. radějí, f. radější, n. radějše, pl. radějše“, h čemur našteva Gebauer obilico primerov iz starih spomenikov. Že zgodaj pa nahajamo tudi primere, ko se je na mestu pričakovanega atributivnega nominativa pojavila kaka druga oblika, potisnjena v prisloven pomen, tako zlasti: radějí, radějé, radější, radši, radči, radějše, radše, radče, radš, rač. Poljščina pozna le redko rabljeni prislov radziej in raczej. Lužiška srbsčina, sicer tudi v pozitivu najbolj oddaljena od prvotne slovanščine, ima poleg prislova radšo, najradšo vendar še tudi pridevniški radši, torej poleg „Do Džežnikce chcemy radšo hići“ tudi po starem „Radši ja wolu wumrjeću“ (Liebsch, l. c.).

Slovenščina pozna te le oblike: za moški edninski in množinski imenovalnik raji, rajši, za ženski raji, rajši, za srednji raje, rajše, rajši, raji, za prislov pa raj, raje, rajše, raji, rajši. Prislov *raj*, rabljen na vzhodu, posebnost med Prekmurci, pač ni iz *raji*, kakor misli Valjavec, zapeljan po gorenjskem *ráj* (Komparativ 5), ampak bo okrnjen iz *raje*, kakor mnogo drugih komparativnih prislovov: *bolj*, *brž*, *več*, *menj*, *pač* itd. Ker ima pri nas prislov največ oblik in med njimi take, ki rabijo tudi moškemu in srednjemu pridevniku v vseh številih, moremo za gotovo sklepati, da se rabi rajši pridevniški in ne prislovno, samo in edino tedaj, kadar nahajamo v dotičnem pisatelju za srednji spol ali prislov oblike raj ali raje, rajše. Tako piše Šerf, čegar jezik je že skoraj čista prekmurščina: Rajši manjikivajo; te se še pa rajši moremo v njegovo ravnanje podati; sv. Avguštin pravi, da bi rajši v pekli brez greha, kak v nebesah z enim samim grehom bil; človek se rajši hudega no lagodnega drži... Prislovno pa rabi Šerf le *raj*:

pomaga bliznemi raj no gostej; mala deca je raj rdečimi jaboki... In če piše Küzemics prav tako za prislov *raj* in *rajše*, smemo o prekmurščini reči, da še loči pridevnik od prislova. Isto velja za kajkavščino, kjer beremo poleg pridevniškega *rajši* tudi adv. *rajše*. Pa tudi o drugih Slovencih smemo sklepati isto, samo da je tam razločanje med pridevnikom in prislovom onemogočeno, ker se je prvotni feminin *rajši*, podpiran po enako se glaseči, zloženi obliki maskulinovi, razširil tako mogočno, da je začel lahko zastopati vse druge oblike, kakor se na zapadu sploh godi v drugi primerjalni stopinji. Če pa smemo v naši knjižni slovenščini, ki sloni na dolenjskem narečju, nadomeščati dandanašnji po vplivu vzhodne slovenščine fem. lepši z lepša — in zoper to ne bo imel zlasti g. Tomišek pravega prigovora — potem smemo pač tudi *rajši*, kadar se nanaša na ženski osebek, nadomeščati z *rajša*. Da je tako prav in v redu, so spoznali v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je začela ta prememba zvrševati, naši najboljši pisatelji, ki so imeli še čut za pravilno (to je pridevniško) rabo besede *rad* v komparativu ter so jo skladali s spolom danega osebk. Tako je Levstik premenil Prešernovo (str. 15): ‚Rajši koj mi daj slovo‘ v ‚Rajša koj mi daj slovo‘ (enako tudi Aškerc), ter je poleg premnogih *rajši* pri osebk. v edninskem in množinskem moškem spolu (Prepeval bodem *rajši* I. 15, Zasajam *rajši* trsje I. 15, Mi *rajši* zapojemo I. 149, In bi *rajši* (ljudje) list jemali II. 307) in poleg ženskega *rajše* v pluralu (Domu se (ženske) naj *rajše* držite I. 38) pel tudi sam v svojih pesmih *rajša*: Ak' njim beseda *rajša* bi služila, Desetkrat lepša bi njih pesem bila (Zbr. sp. I. 215). Enako piše Stritar (Pesmi 125 = Zbr. sp. I. 69): Ne spušča se pesem moja v oblake, A tudi ne v mlake. Po polju cvetočem naj *rajša* hodi, Zahaja pa tudi v temno hosto. — Da se na vzhodu ne nahaja oblika *rajša*, to se mi zdi le slučaj, ki si ga lahko razložimo. Oblika *rajši* kaže namreč, ker je beseda, ki se ne sklanja, tudi na vzhodu staro žensko obliko *raždšī tako rekoč okamenelo. Če torej tudi v ženskem spolu pišemo *rajši*, je to za nas vendar le samo pridevnik, nikar prislov. Zategadelj se mi popravek Tomiškov ‚Rajše sem lepo oblečena nego sita‘ zdi nepotreben in neumesten, in če bi Srb ali Hrvat tukaj ne rabil svojega voljeti (voljela bih, da sam lijepo obučena), bi pač kakor mi rekel: radija bih da sam in ne radje bih, kakor pravi tudi: Radij bih te ubiti, no se posvetiti. (Vuk, Poslovice).

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal Josip Hrastar.

III.

Lepo popoldne je bilo. Nad vso okolico se je spenjalo vedro nebo brez najmanjšega oblaka; od daleč so se svetili beli vrhovi obmejnih planin, tja v daljo se je vila široka bela cesta med cvetočim in vonjajočim grmovjem, med nizkimi, s hrastjem in bukovjem porastlimi valovitimi griči. Pod cesto je črnela široka struga, veseleje kakor včasih je pljuskala voda čez kamenje in tam nad Majdetovim mlinom čez visoki kameniti jez. Skrit med jelšjem in gostim vrbovjem je stal mlin, komaj se je od daleč zaznala rdeča streha, kopajoča se v zlatu solnčnih žarkov. Lepi, senčni prostori, prave hladnice, so bili tod okoli. Kdor jih je spoznal, čigar noga je enkrat obhodila te naravne bujne nasade, ta se je čestokrat in nehote zopet vračal vanje, da se je odpočil vsakdanjega truda, da se je zasanjal vun iz blata in iz prahu navadnega težkega življenja. Tu je človek moral pozabiti na vse, kar mu je težilo srce, kar je žalostilo njegovo dušo; izginiti je morala tesnoba iz njegovih prsi in naseliti se v njih mir in zadovoljnost. A le malokdo je vedel za te gaje, zato so pa bili še toliko ljubši oni peščici tržanov, ki so jih poznali ter si jih izbrali za svoje izprehode in v svoje razvedrilo. Do tja je bilo iz Brinja pičlo ura hoda.

Med onimi, ki so čestokrat zahajali tja, je bil največji njih čestilec in prijatelj učitelj Strel. Kadar si je le mogel ukrasti kaj časa, kadar se je le mogel odtrgati od obilih vsakdanjih opravil in skrbi, vselej je krenil tja proti mlinu. Tudi danes popoldne je nameraval tja, a sedaj, ko je prišel prijatelj Križaj, je hotel imeti s saboj tudi njega . . .

„Danes tako ne moreš k Polaju popoldne, ko še nisi opravil vseh posetov, zato te popeljem k Majdetovemu mlinu, ako hočeš,“ je dejal Strel po obedu Križaju. „Videl bodeš, da se ne boš kesal. Predstavim te tam tudi Majdetovim in spoznal bodeš, da so še pošteni na svetu, dasi nekoliko in v nekih ozirih čudaki. Kadar sem na tem, da bi izgubil vero v človeštvo, da bi obupal sam nad seboj in nad vsem svetom, tedaj vzamem svojo palico in krenem tja med nje. In nikdar se nisem še vrnil, da bi se ne bila ublažila moja boleost, da ne bi se okrepčali moji živci za prihodnje boje.“

Ali naši tržani ne poznajo teh ljudi, jih ne morejo spoznati v njih veliki vrednosti, preplitvi so za to, ali pa prelahkomiselni. Ne samo, da jih gledajo od zgoraj doli, ko se prikažejo v trgu, pač pa se tudi norčujejo iz njih in s tem kažejo, da niso vajeni gledati globoko. Toda, videl bodeš sam, čemu bi ti pripovedoval jaz, saj si imel od nekdaj bistrejše oči kot jaz.“

Križaj je bil zadovoljen, dasi se mu je za hipec prikazal pred očmi gostilniški vrt očeta Polaja, kakor ga je bil prvič videl danes zjutraj, dasi so se prav pred njim zasvetile globoke oči Milenine. Potegnul je z roko po svojih dolgih laseh ter dejal:

„Danes sem ti na razpolago kakor in kamor hočeš. Pa pojdiva! Kaj pa tvoja žena, ali ne gre z nama?“

„Ne, ne morem je spraviti nikamor. Prečepela bo vse popoldne spodaj na dvorišču z otroki. Ako hočem otroke razvedriti, jih moram vzeti s seboj vedno sam. Pa saj je bolje tako . . .“

Takoj po črni kavi sta se odpravila na pot. Ko sta stopila na trg pred šolo, je stalo pod lipo nekaj gosposkih ljudi. Svetili so se solnčniki in nove bluze čakajočih dam, komaj kupljeni slamniki gospodov. Obrazi so bili zadovoljni in konverzacija živahna, skoraj preglasna.

Strel je pozdravil in pravtako Križaj, ko sta stopala mimo. Vsi so se ozrli, in zlasti dame so precej časa gledale za odhajajočima.

„K Polaju se odpravljajo,“ je dejal Strel, ko sta bila par korakov naprej. „Davkar je s svojo ženo in Berto, Kajdiž je in Elza ter kontrolor z Ivanko. Ti so vedno prvi. Čez četrt ure pa pridejo še drugi s sodnikom na čelu, in procesija se bode pričela in zopet tista stara pesem pri procesiji, ki se poje vsako nedeljo od prve do zadnje kitice.“

„Zdi se mi, da si nekoliko prezloben, prijatelj,“ je dejal Križaj. „Vsako reč vidiš drugače, kakor jo vidijo drugi in morda celo tako, kakor ne odgovarja resnici. Zato pa menda nisi nikdar zadovoljen sam s seboj.“

„Resnic je dosti, prijatelj, ampak mnogo je piškavil, kakor našega Kajdiža bukovina za gradom.“

Križaj je zmajal z glavo in ni odgovoril ničesar.

Takoj za mostom sta zavila na stransko pot, ki je vodila čez travnike. Visoka in lepa je že bila trava, kamor je segalo oko, povsod svetlozelene mehke preproge, da bi lahko stopala po njih kraljeva noga. Za travniki se je začela gošča, od začetka sicer še z malimi presledki, a potem vedno bolj temna in tajinstvena.

Ozka je bila steza tod skozi; semtertja jo je celo ovirala robida, ki se je priplazila čez njo kakor kača, a povsod naokoli, na desnici in levici, nad njiju glavo in ob nogah je šumelo in vrvelo neko novo skrivnostno življenje in ju objemalo kakor v sanjah. Nekoliko niže pa je pela peneča reka svojo sladkootožno pesem.

„Lepo je tukaj res,“ se je oglasil kancelist.

„Čimdalje pojdeva, toliko lepše,“ je odgovoril Strel. „Sedaj vidiš, prijatelj, da te nisem nalagal, a vidiš tudi lahko, da ta pot ni za navadne prozaične duše, zato se je ogibljejo.“ Hodila sta dalje, vtopljena vsak v svoje misli in molče. Nekoliko strani od steze je stalo v gošči razrušeno zidovje. Skozi presledek med vejvjem se je ukradel svetel solnčni žarek in pohotno ga je srkalo vase to kamenje, trepečoč od slasti v njegovih objemih, koprneče ga je objemal nežni, kodrast mah, zahvaljuje se mu za nenadni poset. In na mrtvih razvalinah je vzkliko za hipec novo življenje.

„Koliko ur sem presanjal včasih na onemle parobku pod zidom,“ je dejal Strel. „Kadar mi je začela presedati družba, kadar sem hotel biti čisto sam in nemoten v svojih mislih, vselej sem krenil semkaj. In čestokrat me je tukaj zalotila noč, me je objela tema preden sem se zavedel. Tajinstveno življenje se je začelo okoli mene, oživele so stene in se gibale, govorili so kamni med seboj ter si pripovedovali čudovite zgodbe iz davno preteklih dni. Odpirala in zapirala so se nevidna vrata, skozi okna je sijala luč, iz gorkih sob se je slišalo šumenje svile, pritajeno govorjenje, polglasno smejanje. Veter, ki je narahlo zavel, je donášal na moje uho odmev poljubov in objemov. Vstajali so vsi, ki so nekdaj bivali tukaj, zahotelo se jim je po novem življenju, pretesno jim je bilo sleherni večer v onih zaduhlih prostorih pod tlakom stare Brinjanske cerkve. Pretesno in prehladno, dihali so hoteli in se ogreti ob vinu in poljubih. In med njimi je bil tudi zadnji iz njih rodovine, graščak Karel, bolehen in nadležen samec. Na vzvišenem prostoru je sedel, sklonjena mu je bila siva glava na prsi in brezzoba usta so se mu odpirala in govorila votlo in počasi: Zakaj pa niste hodili v posete prej, dokler so še živele moje oči in so bile polne moje shrambe in kleti? Po čemu hodite sedaj, ko je že davno izpito moje vino, ko so moji nekdanji sužnji izpraznili moje shrambe ter opustošili moje najdražje prostore? Glejte, tačas se je še izplačalo živeti, se je izplačalo hoditi nazaj, a sedaj? Vprašam vas? — In ozrli so se vsi v njegove tope oči, a on je dvignil svojo dolgo koščeno roko, in pogasnile so luči, ponehalo je šumenje svile, po-

poizgubili so se glasovi in smejanje, in v dalji je zamrl odmev poljubov in objemov. Skozi zidovje je pihal hladni veter, veje okoli njega so trepetale. — Tako sem doživel vsakikrat kaj drugega in pozno je bilo, ko sem ob takšnih dneh prihajal domov.“

„Ti si poet,“ je dejal Križaj. „Zakaj ničesar ne pošlješ v svet, hvaležni bi ti bili Slovenci in še bolj hvaležni prazni in zevajoči predali naših leposlovnih listov.“

„Kaj, Tomaž? Ali se še nisi izpametoval? Poet mora biti učitelj svojemu narodu, učitelj vesoljnemu človeštvu. A jaz sem se celo že naveličal svojega navadnega učiteljevanja, ki mi ga je naprtila na hrbet ironija usode, dasi so bili časi, ko sem ves gorel zanj.“

Strelu je za hip zaskrilo oko, mimo njega je šel lep spomin, in žarek tega spomina je zadel in blagodejno za trenotek razpršil temo njegove duše. Križaj ga je pogledal naravnost v oči in dejal:

„Kdor se ob spominu na minule dni tako razgreje, kakor si se sedaj razgrel ti, prijatelj moj, ta laže samemu sebi, ako pravi, da se mu je zakrknilo srce in mu je otopela duša. Samo zaspalo je v tebi, a ko se zbudi, bode nastopilo s podvojeno silo. In tedaj, prijatelj, bova delala skupaj, bova stremila oba za enim ciljem, ki ga morava doseči. In ta cilj je: blagor slovenskega ljudstva!“

Strel je zmajal z glavo.

„Ne, ne vrne se več, vsaj pri meni se ne vrne več,“ je odgovoril žalostno. „Jaz sem prišel do spoznanja, in to spoznanje me je stalo visoko ceno, lastno srečo. In sedaj se smejem norcem, ki se pehajo, da bi oblažili človeštvo, da bi ga osrečili. Pij in jej, dokler imaš, in ne brigaj se za druge, bodo že opravili brez tebe!“

„Ne verjamem ti, prijatelj, ne morem ti verjeti,“ je odvrnil Tomaž. „Življenje sicer izpremeni nazore, pod njega težo se zgrudijo najmočnejše duše, a zaradi tega ne izgube svoje prirojene plemenitosti, ki se utelesi v njih še bolj nego kdaj prej, da vstane potem v novem žaru, kakor hitro se jih samo dotakne rahlejša in mehkejša roka. In tako bo s teboj, Strel, vstal boš in pozabil boš, da si bil nekaj časa šibak trst, ki se je igral z njim veter v puščavi, zakaj trdna bo zopet tvoja volja in ojeklenili bodo tvoji živci. Tu, na mojo roko, in skleniva še trdnejšo vez, kakor naju je vezala dozdej!“

Ustavila sta se ter sta si zrla nekoliko hipov oči v oči.

„Hvala ti, Tomaž,“ je izpregovoril čez nekoliko časa Strel.

„Že dolgo ni nihče tako govoril z menoj. Če drugega ne, mi je vsaj dobro delo. Morda imaš prav! — Toda sedaj stopiva hitreje, da prideva prej do mlina, zakaj solnce je že precej nizko!“ . . .

(Dalje prihodnjič.)

Češka moderna literatura.

Dr. Ivan Lah.

Letos so obhajali Čehi petindvajsetletnico rokopisnega boja. „Čas“, glasilo čeških realistov, je posvetil temu jubileju posebno številko. In to opravičeno; kajti boj za rokopise je bil znak novih časov. 15. februarja 1886 je namreč izšla ona številka „Athenaea“, v kateri je mlada generacija napovedala zadnji boj ponarejenim rokopisom. Na čelu tega boja je stal prof. Masaryk, znani češki filologi Gebauer, Král, Goll in njim so sledili vsi, ki so hoteli imeti v življenju jasne in odkrite resnice, tudi če pri tem trpi narodni malik. Smer je šla torej najprej proti romantizmu, proti starim lažem in napačnim tradicijam, proti napačnemu povečevanju domačega nad tujim. Zato je dobila ta generacija ime: realisti. Smer je bila najprej kulturna, potem je prešla na politično polje in v umetnost. Prof. Masaryk je imel s svojo trezno življensko filozofijo mnogo vpliva na to generacijo. Njegova deviza je bila: pregledati preteklost, presoditi samega sebe, resnica — ne kričeče rodoljubje — naj vodi naša pota; lastnih napak si ne smemo prikrivati, z lažmi ne moremo služiti domovini. Tako se je začel boj proti Kraljevodvorskemu in Zelenogorskemu rokopisu, ki je principijelen boj: rokopise so na tihem smatrali za ponarejene, dočim se je v imenu rodoljubja zahtevalo, da se veruje v njih pristnost. Ko je prof. Masaryk naznanil boj, je rodoljubni tabor njega in njegove prijatelje obsul z „izdajalci“; toda boj je bil kratek, in mlada generacija je zmagala. Stari so rekli, da Masaryk pohujšuje mladino, ker ji s tako kritiko jemlje ljubezen do naroda in domovine, mladina pa je na to odgovorila s tem, da je na celi črti začela boj proti napačnemu staremu narodnjaštvu. Tako se je začela nova doba v znamenju boja, in ta boj se je začel tudi v literaturi.

Vrchlický sam je s svojim velikim delom vzgojil novo generacijo; kajti on je odprl razgled po svetovni literaturi, pokazal je vse široko polje umetnosti in rešil književnost ozkih domačih spon.

Generaciji je bil svet odprt; mehka domača rodoljubna umetnost se je umikala, oglasili so se novi, silni, brezobzirni glasovi. Kozmopolitična generacija, ki je izhajala iz šole Vrchlickega, se je počasi sama obrnila proti svojemu mojstru, češ da je njegova umetnost retorična, neresnična, narejena. Začeli so se oglašati kritiki: Jiří Karásek z

Lvovic, Arnošt Procházka, F. Ks. Šalda, F. V. Krejčí. Poleg Vrchlickega je stal Svatopluk Čech s svojo čisto češko umetnostjo, Julius Zeyer, s svojimi čudovitimi fantastičnimi romani in Alois Jirasek s svojimi zgodovinskimi povestmi. Vsi štirje so šli svojo pot do konca brez ozira na boj, ki so ga vodili mladi proti starim. Večji poraz pa je doživela rodoljubna pisateljska družba, zbrana okoli „Osvěte“: Krašohorská, Vlček, Zakrejs, Schulz. Leta 1894. je dosegel boj svoj vrhunec. Takrat je Machar v „Naši dobi“ priobčil študijo o Vítězslavu Hátku, ki je bil oboževan kot največji češki pesnik. Machar je pokazal, da se Hálek precenjuje, da pa so nasprotno ne ceni dovolj Neruda, ki stoji po svoji umetnosti in po nazorih mnogo više. Leta 1895. je izšel manifest mladih, ki poudarja pred vsem individualnost, ki naj bo ravno po svoji posebnosti popolnoma češka. Glede nove umetnosti je pisal Machar: Nam vsem je prvo — misel, razpoloženje, vtisk. Tudi najbolj blagoglasno in najkrasnejšo besedo zavrzemo, če ne služi našemu namenu. Ne branimo pa se niti izraza pobranega na ulici, ako se nam prilega.“ S temi besedami je bil izražen boj za resničnost v umetnosti. Vzor pravega umetnika je postal Neruda, predbojovnik mlade generacije je postal Machar. Toda kadar se prebudi pomlad, ne ozeleni samo hrast na gori — kakor da bi izvabljal nase vse bliske z neba — in ne zašumi samo košati bor, kakor da bi hotel vzbuditi iz spanja cel gozd — ozelene tudi vse trate in livade, vse grede in vrtovi, polja in planjave in povsod klije novo življenje; ne divja samo silen vihar, ki lomi stara drevesa in z ljuto jezo uničuje vse, kar ni zmožno silnega življenja, ampak zaveje tudi lahen zefir, pomladanski dih, poln blaženosti in toplote. Tako ni stopila vsa generacija za Macharjem v boj, ampak drugi so našli druge poti za novo umetnostjo. Lahko rečemo, kakor je bil prvi generaciji vzor Neruda, tako je bil drugi generaciji Julij Zeyer, ta globoka romantična pesniška duša, ki je nosila v sebi poezijo vseh krajev in vseh vekov. Kakor stoji na čelu bojevitve realistične smeri J. S. Machar, tako predstavlja skrajno nasprotno smer Otokar Březina. V tem oziru je razmerje isto, kakor v slovenski literaturi: Cankar in Meško!

Pojavljale pa so se, kakor je to naravno, tudi druge smeri, od skrajnega realizma, naturalizma in satanizma, do skrajnega simbolizma, dekadentizma, okultizma, ali kakor se vse te struje imenujejo. Oba skrajna pola — Machar in Březina — sta Slovencem že deloma znana. O Macharju so pisali naši leposlovniki, imamo v prevodu nekaj njegovih pesmi, Magdaleno, mnogo felj-

tonov in v kratkem izide v slovenskem prevodu najznamenitejše njegovo zadnje delo — „Rim“. Njegova prva knjiga „Confiteor“ je izšla leta 1887. S prosto, neprikrito besedo se izpoveduje pesnik. Bolest leži v srcu, bolest zaradi domovine. Polne ironije in sarkazma so pesmi, v katerih pripoveduje svojo bolest. Pesnik hoče biti čisto zrcalo svoje dobe in svoje notranjosti. Prvi knjigi so sledile leto za letom druge, v verzih in prozi: „Brez naslova“ (1889), tretja knjiga lirike (1892), Pêle-Mêle (1892). Štiri knjige sonetov (1891 do 1893), ki so živi odmevi trenutkov in razmer, iz boli in trpkosti porojeni, hočejo udarjati kakor bliski v vse, kar rodi trpkost in bolest. „Moderni sonet je, kakor nož, izleti iz nožnice, posinji in kjer se dotakne vreže do krvi . . .“ V devetdesetih letih je nastal hud političen boj in ta je naravno dobil odmeva v Macharjevih delih. Leta 1893. je izšla knjiga „Tristium Vindobona“, politične in domoljubne pesmi: „Tu bi morale cveteti rože“, (1894) obdeluje posebno žensko vprašanje. „Magdalena“ (1894), socijalni roman v verzih, ki je pridobil Macharju svetovno slavo; „Božji bojevniki“ (1897) satira na domače politične razmere. Na to so sledile nove zbirke: Izlet na Krim (1897), Golgota (1901), Sekunde (1905). Med temi pesniškimi deli so izhajale tudi zbirke feljtonov in proze: Knjiga feljtonov (1901 in 1902) Konfesija literata (1901), Stara proza (1913), Perišče beletrije (1905), Proza iz let 1901 in 1903. Satiricon (1904). — Proza iz let 1904—1905. — Proza iz leta 1906. V verzu in v prozi (1908). Kakor v pesmih, tako je Machar tudi v prozi bojevnik in satirik, duhovit in dovtipen, odločen in brezobziren. Njegova „konfesija“ je pač najbolj odkritosrčna izpoved modernega človeka. V svojih feljtonih šiba večinoma socialne, literarne in politične domače razmere. — V zadnjih letih se je Machar začel zanimati za antiko in je tudi potoval v Italijo. Plod teh študij in potovanja so bile tri knjige, ki so vzbudile veliko pozornost in zanimiv boj o pomenu in vrednosti antike za našo dobo: V zarji helenskega solnca (1906), Strup iz Judeje (1906) in Rim (1907). Prvi dve knjigi sta pisani v verzih in opisujeta prizore iz antičnega življenja, Rim pa je knjiga posebne vrste — nekak potopis in vendar ni potopis, zgodovina in ni zgodovina, nekak trenotni credo, izraz velikega navdušenja, bojni klic zmagujoče sile, proslava paganstva. Po zadnjih treh delih ni izdal Machar nič večjega, ako se more pri njem delati razlika med velikim in malim. Izšla je zbirka proze in „Katoliške povesti“, ki so izhajale lansko leto v „Času“, navaden proticerkveni pamflet, seveda Macharjev pamflet. V zadnjem času se

pojavnjajo tuintam njegove pesmi, ki kažejo kulturne slike srednjega veka, preporeda in reformacije; v „Času“ pa izhajajo njegovi Literarni izprehodi, v katerih se obrača proti sodobnim in starim literatom. Tako si je ostal Machar ves čas zvest. Njegov odpor proti vsemu slabemu, malemu, verskemu, frazerskemu ne pozna meje; pozna le boj: resnico hoče imeti povsod in za vsako ceno. V tem oziru mu je vsa umetnost samo sredstvo. Hodil je po Češkem in predaval o antiki in krščanstvu. Povsod je bil sprejet z navdušenjem; po priznicah je odmeval glas o groznem paganu. Macharja pa to ni motilo. Ako pri nas stopi umetnik na bojno polje, se mu odreka umetnost. Kar smo pri nas tako zamerili Aškercu, Čehi niso zamerili Macharju; pustili so mu prosto pot, da bojuje svoj boj proti laži in temi. Sledili so mu mnogi v poeziji in v boju. Machar je pesnik realistov in sam realist, satirik in bojevnik, neizprosni glasnik resnice proti onim, ki tako radi spe in sanjajo v lepih lažeh, protiromantik v literaturi, pagan v veri. —

Realist vidi in priznava samo resnični svet, kolikor ga spoznamo, vse drugo je iluzija, prevara. Toda ali se vam ne zdi, da gledamo mnogo in malo vidimo, presojava mnogo in malo razumemo? In tako se zazdi človeku, da je malo lepega v tem resničnem svetu; tam v daljavah pa najdejo misli nov svet, velik, svoboden, krasan — ni ga zagledalo oko, srce ga je zaslutilo. Neskončne daljave pojo čudnokrasne speve, v mozgih dreves trepeče pesem, ki se izliva v šepetajoče liste, zračne višave so kakor bojna polja navdušenih bojujočih se čet, v jutranji zarji se slišijo molitve vsemira, v večernih svitih se odkrivajo skrivnosti, vse širjave odgovarjajo na začudena vprašanja. — Pesnik tega sveta je Otokar Březina, mistik, glasnik neznanih tajnosti, oznanjevalci velikega življenja, oboževalec čudotvornih sil. Březina je Moravan, študiral je realko in postal učitelj v Novi Riši. Tudi on je bil najprej realist, ko se je pojavil na literarnem polju v začetku devetdesetih let. Toda vsa svoja prva dela je Březina zavrgel in vse svoje prepričanje je izrazil v petih knjigah, ki so izšle v letih 1895—1901: Tajne daljave, Svitanje na zapadu, Vetri od polj, Stavitelji hramov, Roke. Leta 1903. je izšla zbirka njegovih esejev: „Godba žarkov“. Potem je utihnil. Sedaj je učitelj v Jaromeřicah blizu Dunaja. Lansko leto je dunajski nemški pesnik Štefan Zweig v „Oesterr. Rundschau“ napisal o njem študijo in tam pravi: „Březino bi mogli Čehi imenovati poleg vseh onih velikanov, ki hočejo lirično razumeti duha naše dobe, poleg Verhaerena, Dehmela, Hofmannsthal, ne da bi pre-

cenjevali sami sebe. Mi vsi Avstrijci imamo pravico ž njimi deliti ponos, da je naš . . .“

Res nekaj čudnega leži v teh pesmih. Vzbudile so se kot protest proti skrajnemu realizmu v življenju in v umetnosti. Govore vam o svetu, ki ga bolj slutite nego razumete, govore vam v jeziku, ki vzbuja občudovanje in strmenje. Ako je realistični generaciji v njenem boju za resnico dober vsak izraz, je to nemogoče v teh svetih himnah, ki zvene v svoji čistosti in jasnosti, kakor da niso pisane v pozemskem jeziku.

Březina stoji popolnoma osamljen v češki literaturi. Za nekaj časa se je približal katoliški moderni, potem pa je šel zopet svojo pot. Njegovo delo je svetovno, dasi ni prišel daleč preko mej svoje domovine. Težko bi bilo Březinovo poezijo podati v prevodu. Besede, ki vam govore o tajnih daljavah, o tihih skrivnostih, o velikih slutnjah, se vam zde nedotakljive. Kakor tenčica, stkana iz najnežnejših niti, ki zakriva skrivnosten obraz — take so te pesmi. Kakor lahne meglice so, ki se dvigajo nad polji. Kakor šum v zraku, ki je odmev visočin, kakor slavospev zemlje, ki doni nad jasno pomladno jutro, kakor hosana ki se izgublja pod oboki visoke gotične katedrale. Od najgloblje bolesti do najvišje radosti, vse opeva pesnik, ki z globoko vero premaguje dvome, pesimizem in gnus nad vsakdanjostjo in se dviga v vedno višje svetove, kjer zazvene vsi akordi harmonije, blaženosti. Pesnik je kakor svečenik, ki vzvišen nad vse podzemsko kleči pred veliko skrivnostjo in poje himno veseljnosti, njegove pesmi so molitve verujočih in hrepenečih, pravi cvet na polju mistike.

Tretji pesnik, ki je nam znan iz češke moderne literature, je Petr Bezruč. V zadnjem času so prinesli „Naši zapiski“ nekoliko prevodov, slišali pa smo o njem že preje. Petr Bezruč je takoj vzbudil pozornost, ko je začel objavljati svoje pesmi. Ko je bila izdana zbirka njegovih pesmi in je bila naenkrat razprodana (1898), je še bolj raslo zanimanje zanj. Od kod je prišel ta Bezruč s temi nenavadnimi pesmimi? Odgovor se je glasil vedno enako: Jaz sem Petr Bezruč, podjarmljenega naroda bard z Beskidov. Splošno se niti danes ne ve, kdo je Bezruč. Le ožjemu krogu je znano njegovo pravo ime. Naravno je, da se je o tem mnogo ugibalo. Po stanu je baje uradnik.

Bezruč se je pojavil koncem devetdesetih let. Beskidi so bogato gorovje. To vedo vsi, posebno kapitalisti. Zato so se zajedli vanj s svojimi rudokopi, v podnožju pa so postavili fabrike. Domače

Ljudstvo je postalo rob podjetnikov, z njegovimi žulji se množi tujcu bogastvo. Pod Beskidi na Tešinskem in Ostravskem prebivajo Čehi, Nemci in Poljaki. Trd je boj za kruh in življenje, še hujski za narodni obstanek, kajti Poljaki in Nemci se v teh krajih radi vežejo proti Čehom. Tako trpi tu na skrajni meji podjarmljeni narod in njegovo trpljenje je dobilo svojega pevca. Oglasil se je bard, socialni pesnik posebne vrste. Pokrajina pod Beskidi je pusta. Po grebenih se vidijo še tuintam razvaline, spomini davnega robstva. Med lesovi se kažejo napisi iz rudokopov, pod gorami se dvigajo visoki črni dimniki neštetihi tovarni; po vsi pokrajini se vali dim, ozračje je megleno, zakajeno. Po kraju leže raztresene vasi z borinimi kočami. Pesnik teh krajev je Petr Bezruč, ki se v zadnjih letih ne oglašja več. Lani so izšle nekatere njegove pesmi popravljene, kar je Machar ostro obsodil. Take naj ostanejo pesmi, kakor jih je prvotno zapel bard z Beskidov: polne bridke resnice o trpljenju zatiranega naroda, polne sovraštva do židov in grofov, do zatiralcev in narodnih nasprotnikov.

Današnja doba ima sicer mnogo socialnih pesnikov, toda bard z Beskidov je samo eden. Majhna je zbirka njegovih pesmi, toda to so pravi biseri, kakor da so vlti iz solz trpečih in zatiranih.

(Konec prihodnjič.)

Radivoj Peterlin-Petruška:

Solnce vstaja izza gor.

Solnce vstaja izza gor,
v svetlih žarkih se topi meglica;
razjasnila mračni dvor
rožna zarja — brhka je devica.

In razsula se čez rob
sklede zlata je okrog pšenica
kuram, pticam; a golob
sel na dlan je, krmi ga devica . . .

Kdaj pa sedeš ti na klop
k meni, sladka ljubljena Marica,
kdaj li jaz bom tvoj golob,
ti pa moja draga golobica?

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

8.

Ze se je svitalo, že so se razločno kazale barve na pisanih oponah in že je odzvonilo danove, ko je zaspala Salda plemenita Frauensteinerjeva vsa izmučena. Prebudila jo je dekla Kate, ki je ropotala v sosednji sobi in pripravljala vse potrebno za kopel.

Skozi odprto okno je sinjelo vedro nebo; v spalnici je bilo skoraj hladno. Salda je vzdihnila, si mela oči in dvignila glavo. Na tleh je zagledala zlomljeno pahljačo. Takoj se je domislila svojih maščevalnih nakan in kri ji je udarila v glavo. Njen obraz, še pravkar mrtev in uganljiv kakor obraz zagonetne sfinge, je oživel mahoma.

„K ciganom! K ciganom!“ je kliknila nekam radostno in se veselila svoje podjetnosti in svoje tajne namere, ki se ji je zdela izborna. In minila jo je vsa utrujenost.

Skočila je iz uležane postelje, ogrnila plašč in hitela v kopalnico. Kate je čepela ob banji in z majhnim mehcom netila žerjavico v bakreni žerjavnici pod visečim kotlom. Ponižno je pozdravila gospodično, nalila gorke vode in cimetovega olja v banjo, nasula vanjo rumenega žvepla, rjavkaste mire, vonjavih vrtnic in zdravilnega cvetja.

„Kakšno je jutro?“ je vprašala Salda prijazno, ko jo je Kate oagnetla in otirala dodobra.

„O, tako lepo je danes zunaj!“ je odvrnila dekla, ki se je kar čudila, da ne prodaja sicer tako nemilostiva gospodična danes nobenih sitnosti.

„Le naglo me počesi in obleci, Kate!“

Kate je podala gospodični ogledalce in hitela, kar je mogla.

„Ni treba tako natanko!“ jo je priganjala Salda, sede na leseni pruki. „Le hitro, hitro!“

Nestrpno je čakala, da je Kate dogotovila svoje opravilo. Dasi je bila spala Salda le malo, se je čutila po kopeli popolnoma osveženo in okrepčano.

„Reci hlapcu, naj mi osedla Tulipana!“ je velela dekletu.

Kate je odhitela, Salda pa se je vrnila v svojo sobo, se oblekla in se požurila v obednico.

Vitez Erazem Frauensteiner je že sedel za pogrnjeno mizo; na njej se je kadila mlečna juha, pomešana z medom in neizogibnim žafranom.

„No, sestra, kaj pa tvoj načrt?“ jo je vprašal brat Erazem. Bil je tako dobre volje, da je bil samega sebe vesel.

„Je že gotov,“ mu je odgovorila Salda hladno in mirno pila mleko.

„Pa le ne verjamem, da bo kaj!“ je dejal Frauensteiner malone porogljivo. „Odlušala si toliko let in kovala, kovala, kovala naklepe. Zdaj menda zopet ne bo nič. Pa saj je tudi bolje tako, mala moja!“

„Ne govori tako neumno! Moj brat bi bil lahko malo pametnejši — moj brat.“

„Pustiva Blagajeve lepo pri miru pa naj se obesi pes in še mačka! Ljuba moja — toliko let —“

„Bedak!“ je vzkripela Salda in ga pisano pogledala s svojimi strastnimi črnimi očmi. „Toliko let? Kaj: toliko let! Že kovanje osvetnih naklepov je izreden užitek. Toda ti ne razumeš kaj takega in škoda je vsake besede.“

„Salda! Ne bodi no tako presneto huda! Saj ti vendar nisem rekel nič takega.“

„Osemleten otrok je staršem dražji nego enoleten. Ne? Ali me razumeš? Zdaj je pravi čas, zdaj, zdaj! Mila in Majnard se topita v sreči, zato bosta tem bridkeje čutila nesrečo. Vobče pa se ne zanimaj preveč za mojo stvar, Erazem! Saj te ne potrebujem. Ti si za kaj takega premajhen, prezarobljen. Prav je sodil vitez Ahac, da nisi posebno bistra glavica.“

Glas ji je bil hripav in zapovedovalen. Ošinila je brata s tako jeznim pogledom, da je rajši molčal.

Po zajtrku je šla Salda v svojo izbo. Iz omarice je vzela malone polno denarnico in si jo pripela za pas; ob nedrijih pa je skrila ostro bodalce poleg strupne stekleničice. V denarnico je dejala gobo, kresilnik in kresalo, se ogrnila s plaščem in odnesla pod njim dvoje bakelj.

Na dvorišču je segala rana senca od izhodnega zidu do hodnika. Na strehi nizkega hleva se je vrtel in klanjal zaljubljen golob okoli golobice. Debeloglavi sluga Ive je že izprevajal osedlanega temnosivega Tulipana. Drug hlapec je sedel na tleh, žvižgal, snažil velik meč s peskom in ga mazal z lojem.

Salda je stopila h konju in ga potrkljala po svetlem vratu. Široke uzde in ne predolgo svileno šabrako so krasila lična vezila; od mrežice na Tulipanovem hrbtu so viseli srebrni čopki. Ivc je držal gospodični železni dvigalnik. Lahno je stopila nanj in se dvignila v sedlo, okovano s finim srebrom.

Počasi je jezdila iz gradu po rebnju, ki ga je krila dolga jutranja senca, in zavila iz pušče preko studenca na plodno ravan proti Kolpi. Mlado solnce je še nežno obsevalo cvetoče doline in livade. Krotka hrvaška sapa je pihljala od reke in zibala veliko travo, da se je lesketala v zlatnatih valih. Belim ivanjščicam in rumenim zlasticam so kimala prenežne glavice in se svetile kakor lakirane. Tankovejne breze so belele ko velike sveče. V jasnih višavah so žvrgoleli škrjančki. Pot je krenila med visoko žito; med njim je rdel mak in modrela plavica. Lepo pisani polžki so se gugali na bilkah. Dvoje velikih gavranov je letelo tako visoko nad poljem, da se je le zamolklo slišal njiju „kroa, kroa!“ Detelja je bila ponekod pokošena. Za zelenjem ovočnega drevja so se skrivale skromne hišice, napol pletene, napol lesene, ometane z ilovico in krite s škodlami ali slamo.

Salda je pognala konja v dir in jezdarila proti holmu, ki je bil podoben velikemu klobuku. Zasopli konj je jel zložneje stopati navkreber. Ob vsakem koraku se je zdelo jahalki, da se širi svet vedno dalje naokoli v neizmernost. V senci košatega hrasta je ustavila svojega Tulipana in gledala po čudovito krasni okolici. Na levi za hostami je stal mogočni, beli grad Blagajev in prijazno je obsevalo solnce njegove ponosne stolpe, nadzidke, poslopja in jagnede. Na desni pa je žalostno čepel črnosivi pusti grad Frauensteinerjev. Nehotoma je s tema tako različnima gradovoma primerjala usodo Milino in svojo. Dolgo je zrla tja doli. Iznova so jo ovevali spomini, iznova so se zbujele stare sanje . . . V daljavi je šumel slap Kolpe. Pogledala je po sijajni progji reke in zdajci so se ji veselo nasmehnile ustne . . .

Pod vrbovjem na hrvaškem bregu se kadi dim. Po travi okoli ognja se premikajo fantastne pisane postave. Čudno odmeva zamolklo petje na pustotnem kraju. V polukrogu stoji pet šatorov tako, da se more solnce upirati vanje. Na koleh vise sajasti kotli; v bližini se pasejo mršava kljuseta.

„Ciganski tabor!“ se obraduje Salda. „Še so tukaj, hvala Bogu!“

Takoj odjezdi s holma in požene konja po ozki poti skozi les. Veselo hrže Tulipan v čistem vonjavem zraku in gizdavo stopa

po rosnih travah in praproti. Temne smreke še kažejo jasnozeleno odrastke. Pod njimi in pod hrastičjem žare živordeči gozdni klinčki in leže debeli storži. Radostno pojo ščinkavci, kosi, škorci, žižki, kobilarji. Izpod leščevja vzleti z močnim šumom dvojce jerebov. Prijetno saplja veter po lesovju in oplakuje jahalki roke in obraz. Včasi upogne Salda glavo, da se umakne veji, viseči preko pota. Bleskovit dež rosnih kapelj se osuje od grmovja, kadar ga oplazne njeno krilo.

Kar ugleda plemkinja med zelenjem pisano obleko.

„Ciganka!“ zašepeta, nategne uzde in ustavi konja. Razburja jo silno veselje.

Pred njo stoji srednje velika žena, neverjetno umazana, odeta v pisane cape. Razmršeni, gavranje črni lasje so ji polni prahu in masti. Vanje pripete rdeče in zelene kroglice ji vise na rjavi vrat in prsi; dolgi uhani s steklenimi biseri ji udarjajo ob črnorjava lica. Okoli vratu so v tri nize nanizani pisani kamenci, zobje in srebrnjaki. Pod ozko zraslimi obrvmi gore jako črne poševne oči, predrzne in obenem plašne volčje oči. Njen obraz je bil nemara kdaj lep, ali nezgode, grenjave in vroče strasti so ji bile skazile pravilne poteze.

Mirno stoji ciganka, ponosna še v capah, in čaka tiho, da se ji približa jahačica.

„Kaj delaš tukaj?“ jo vpraša Salda prijazno.

„Jagod iščem, lepa gospodična!“ odgovori ciganka z debelim, skoro moškim glasom in dostavi urno: „Romničel smo staroslavnega in bogatega rodu. Bog nam je vzel škrlat in zlato, zato pa nas je navdihnil s preroškim duhom, da znamo vsakemu vedeževati po dlani. Ali hočeš, da ti prerokuje Čirikli?“

Salda je polznila s sedla in Čirikli je vzela njeno belo levo roko med svoje rjave prste.

„Črta življenja tukaj okoli palca pravi, da boš živela še dolgo v trdnem zdravju. Ta odcepek proti kazalcu pomenja, da boš uživala čast in bogastvo... Glavna poteza sega skoraj do mezinca in veli, da te čaka mnogo veselih pa tudi dosti žalostnih dni... Črta sreče je pretrgana in ni čista: spolnijo se ti nekatere tajne želje, dobiš pa tudi poročil, ki ti ne bodo po godu... V ljubezni in na popotovanju te čaka neljubo presenečenje po visoki gospodi. Ti ljubiš lepega moža, on pa ljubi drugo, ali občuduje te mnogo drugih imenitnih junakov... Bojevati se ti bo s sovražnico in njenimi zavezniki...“

„Dovolj, dovolj!“

„Ali hočeš, da bo ljubil oni gospod tebe in da pozabi tvojo nasprotnico?“ de ciganka in izvleče umazano rdečo cunjjo iz nedra. „Glej, v to ruto zašijem zlat in jo zakopljem opolnoči o mlaju na pokopališču v grob mlade device. Prav kmalu ti tajna sila dovede ljubimca. Daj mi zlat, lepa gospodična!“

Salda odpre denarnico in ji da cekin.

„Bog daj srečo tebi in tvojim otrokom in tvojih otrok otrokom!“ hiti Čirikli in shrani capo s cekinom.

„Ali ostanete še dolgo tukaj?“

„Ne ostanemo, še danes odrinemo proti Metliki —“ odgovori ciganka in umolkne kakor nejevoljna, da je povedala preveč. „Nesrečen narod smo mi Romničel!“ vzdihne po kratkem molku. „Preganjajo nas od kraja do kraja. Jaz sem se rodila na Turškem, toda moja mati je bila prav iz Egipta, prave faraonske krvi. Zaničuje in sovraži nas vsak narod. Saj vendar nismo tako zlobni, kakor govore. In kolikokrat so nas prevarili tudi že taki, ki so se nam kazali usmiljene in prijazne! Včasih se nam je godilo bolje. Šatoriti in taboriti smo smeli povsodi. Zdaj pa so nam napočili slabi časi. Kako vpijejo gadže (necigani), ako odlomimo le vejico za ogenj, ako odmuli naš konj le perišče trave! Za vsak grm se boje zavidni ljudje, kakor bi rasla na njem sama zlata jabolka. Bogata si — daj mi še cekinček, lepa moja, mlada moja!“

„Ako hočeš, si lahko zaslužiš vse te srebrnjake in zlatnike!“ ji veli Salda tiho in odpre polno denarnico.

Cigankine oči goltajo zavodljivo lesketajoče srebro in zlato.

„Oj — kako lep denar, kako lep!“ klikne Čirikli in doda naglo: „Kaj želiš, da ti storim?“

„Saj znaš prerokovati!“ se ji nasmehne Salda. „Ne uganeš sama?“

„Preveč zahtevaš od naše umetnosti.“

„Poslušaj!“ deje Salda tiho in se trudi, da bi govorila kar najmirneje. „Kajne, cigani imate radi lepe otroke in včasih — tudi ukradete katerega!“

„O, nikoli ne!“ zagotavlja ciganka živahno. „Nikoli nikjer na vsem božjem svetu nismo ukradli nobenega deteta. Saj imamo svojih dosti!“

Salda si dene prst na ustne in se ozre zamišljeno, kakor bi iskala pravih besedi.

„Bodi pametna!“ izpregovori in stopi bliže k ciganki. „Ne taji! Ugrabili ste že marsikatero dete in morda niste imeli nobenega dobička. Zdaj pa se ti ponuja velik zaslužek!“

„Oj, gospodična zala, kaj mi govoriš? Zakaj me izkušaš? Jaz uboga romni da bi vzela dete tujih staršev?“

„Čakaj malo! Vem za deklico, ki bi jo vaši lahko odvedli s sabo v daljne kraje. Samo, da je ne bi bilo nikdar, nikdar več nazaj! Njeni starši je ne smejo videti nikdar več. Z otrokom storite, kar se vam ljubi.“

„In staršem pošljemo . . . pošljemo krvavo obleko?“

„Ne, ne! Staršem nobenega znamenja! Trpinči naj jih mukopolna negotovost o usodi njih edinice!“

„Gospodična, jako si neusmiljena.“

„Tudi drugi so bili neusmiljeni . . . Preobleci ukradeno deklico v fanta, prodaj jo na Turškem ali koderkoli! Ali pa ji odsekaj roko: pohabljena bo laglje zbujala milosrčnost in dobivala vbogajme več nego vsi drugi!“

Čirikli ne črhne nobene in prežavo motri Saldo.

„Kaj misliš?“ vpraša plemkinja nekoliko zlovoljno.

„Kakšna je ona deklica?“

Salda je videla malo komteso samo enkrat, ko je z bratom Erazmom obiskala Blagajeve, vrnivši se z Dunaja. Grofa Majnarda in grofinje Mile takrat ni bilo doma. Ko sta vrnila poset, pa Salde ni bilo na Frauensteinerjevem gradu.

„Deklici je menda osem let. Lasje so ji rumeni, oči sinje. Sicer se pa ne moreš zmotiti: tako lepo oblečenega otroka ni nikjer daleč naokoli.“

„Čigava pa je in kako ji je ime?“

„Čakaj! Imaš kaj svojih otrok?“

„Imam sina in troje hčera.“

„Zakolni se mi pri življenju svoje dece, da me ne izdaš nikdar!“

„Zaklinjam se!“ reče Čirikli in položi roko na srce. „Pa kaj se ti je treba bati? Akotudi bi te ovadila, saj nihče ne bi verjel besedam zaničevane ciganke. Čigavo je tedaj ono dete?“

„Hči grofa Blagaja. Ime ji je Alijana.“

Čirikli se zgane in dvigne roke, kakor bi se branila nevarnosti: visoko se ji dvignejo poševne obrvi.

„Ni mogoče, ni mogoče, lepa gospodična! Pri tem ti ne morem pomagati.“

„Zakaj ne?“ vikne Salda skoro jezno.

„Poznam Blagajev grad. Zidovi so močni in visoki, jarek je globok. In koliko ima grof stražnikov in hlapcev! In psov je notri, oj, koliko hudih psov!“

„Ugrabiti moraš otroka, kadar pride iz grada. Čuj! Danes je sredo. Ravno danes teden, v sredo po binkoštih, praznuje stari grof svoj god. Grajske bo motila obilica povabljenih gostov. Kakor navadno, pogostí grof tudi letos svoje kmete. Pekli bodo jarce pred gradom na travniku blizu gozda in plesali kolo. Pričakovati moremo, da jih pride gledat varuhinja z otrokom. Tedaj bi bila najugodnejša prilika.“

„Ako pa ne pride iz gradu?“

„Pa počakamo druge prilike.“

„Dobro. Recimo, da ugrabimo deklico pri kolu. Grof pošlje nad nas svoje pse in hlapce — kaj potem?“

„Pokažem ti izborno skrivališče, kjer vas ne najde živ krst. Počakaj me tukaj! Konj mi je na poti. Vrnem se takoj!“

Vzpne se na konja in zdirja po gozdni poti proti selu. Še v hosti dohiti kmeta v dolgi beli srajci in širokih bregešah od domačega platna in s črnim kriljakom na glavi.

„Drži konja, Martin!“

Seljak sname klobuk, ponižno pozdravi grajsko gospodično in prime konja za uzdo.

Salda skoči na tla in vzame svoj plašč.

„Martin, odvedi mi konja na grad in reci, da pridem peš domov!“

Po teh besedah se obrne in hiti skozi lesovje k ciganki.

„Pojdi z mano — kako ti je že ime?“

„Čirikli, to pomeni: ptica. Vodiš me v past?“

„Kaj še,“ se zasmeje plemkinja. „Pokažem ti zavetje, da si ne moreš želeti boljšega in varnejšega.“

Urno jo kreneta skozi gozd proti Kolpi. Oddaleč šumi slap hitre reke. Vzduh je poln one vlažne vonjave, ki se širi ob vodah z bujno obraslimi bregovi. Pod vrbovjem se lahno ziblje priklenjen čoln. Ko stopita vanj, ubeži obilica plahih ribic iz sence. Salda sname kljuko iz spona, vrže verigo v čoln in odrine z veslom nekoliko od brega.

„Vidiš,“ veli ciganki, „ako prideš z otrokom le srečno semkaj v čoln, potem vaju ne izvoha noben pes.“

Kakor vrelo srebro se sveti voda ob veslu spretne veslarice. Po bistri Kolpi skačjo vesele solnčne lučke. Nad gladinami letajo

kačji pastirji. Voda je kristalno čista; vidi se vsak kamenček na dnu. V plitvini stoji lep velik jelen in začudeno gleda ženski; zdajci dvigne ponosno glavo s krasnim rogovjem, se obrne in plane v goščavo. Visoko nad čolnom leti ostrokljuna čaplja na hrvaško stran.

Kmalu zavesla Salda k levemu bregu pod nizko viseče gosto grmovje, stopi na kopno in priveže čoln za deblo.

„Zapomni si, Čirikli! Kadar dospeta z malo semkaj, pa le spusti čoln po Kolpi! Zdaj pa pojdi ti naprej! Da ti ne bodo delali moji cekini izkušnjav in da te ne zavedejo do lahkomišelnega dejanja, ti moram povedati, da imam s sabo dvorezno bodalo z ostrupljeno ostjo. Smrtna je tudi najmanjša rana.“

„Ali se me bojiš?“ se namrdne ciganka očitaje.

„Previdnost je koristna vsekdar. Lej, tukaj je jama.“

Salda odgrne bujno zeleno zagrinjalo plezalk in ovijalk ter pokaže temno votlino v precej strmem obrežju. Zdajci šine izpod grmovja temnorjava zver z debelo glavo in izbuljenimi očmi, se vije naglo, skoro po kačje, na kratkih nogah s plavno kožico in štrbunkne v vodo.

„Vidra!“ vzklikne Salda. „Kako sem se je prestrašila!“

„Dobra bi bila za na raženj,“ reče ciganka in zleze v jamo.

Salda je kmalu za njo. Izprva morata laziti globoko sklonjeni, kmalu pa se začne jama širiti in večati. Salda ukreše ogenj, pritisne tlečo gobo na bakljo, upiha plamenček in prižge plamenico. Zavzeta gleda ciganka okoli sebe. Prelepi beli kapniki, veliki in majhni, debeli in tanki, podpirajo strop, rasejo iz tal, vise od obloka. Na stenah in zlasti na tleh vse miglja, vse lesketa v rumenem, zelenem, modrem, rdečem blesku, opalizira in se iskri ob čarobni luči goreče baklje, kakor sami rubini, smaragdi, safirji, diamanti in drugi dragulji, igrajoči tukaj v nežnih, ondi zopet v živopisanih barvah — igrača mladim povodnim vilam... Ciganka gleda, gleda in občuduje delo tajinstvenih čudotvornih sil v prirodni pralepoti, obenem pa se ji poraja v duši nekaj kakor bojazen. Iskre in utrinki padajo od plamenice in ugašajo z rahlim cvrketom na golotih ali v tolmuncih čiste vode. Od obeh postav in od kapnikov rasejo pošastne sence po tleh in po stenah, se pomikajo kakor podzemeljski demoni in tonejo v temi... Malone po vsakem koraku se uklanja Čirikli in hiti v krilo nabirati prelepih kristalov.

„Pusti zdaj to!“ jo opomni Salda. „Naberi si jih drugikat! Sicer pa ta kamenca nimajo nobene vrednosti!“

„O, kako lepo je tukaj!“ izpregovori ciganka. „Kakor v gradu povodnega moža! Krasno! Krasno! Mnogo lepega sem že videla po širokem svetu, ali kaj takega še nikoli nikjer.“

Vsak glas in vsak korak močno odmeva po podzemeljski dvorani. Vedno dalje hiti Salda med stalagmiti. Hladneje in hladneje je v vlažni jami. Zatohli zrak tesni in duši prsi.

Konec podzemeljskega rova pritisne Salda ob tajen gumb in zavrti se širok kamen.

„Vidiš,“ veli ciganki, „zdaj sva v ječah pod našim gradom.“

Obe stopita v ozko, nizko stanico, zaprto z majhnimi, toda močnimi vrati, vsemi obitimi z železom in zatvorjenimi s trojnim zaklepom.

„Tukaj ali pa v jami se lahko skrivaš z ugrabljeno deklico, dokler se grof ne naveliča zasledovati. Tukaj vaju ne bo iskal živ krst. Dosti je, ako ostane le eden vaših s tabo; drugi naj pobegnejo že pred ropom. V skrivališče vam bom nosila sama najboljše jedi in pijače.“

„Ne bodi huda, lepa gospodična!“ se protivi Čirikli. „Ne upam se!“

Salda prime ciganko za ramo in jo potrese, dasi se ji je gnusila umazanka.

„Dam ti pet cekinov vnaprej! Vse drugo pa takoj, ko vidim dete tukaj.“

„Vprašati moram našega jamadarja, načelnika. Danes odpotujemo proti Metliki in se vrnemo drugi teden. V torek po bin-koštih bomo menda spet tukaj.“

„Kako mi hočeš naznaniti, da nameravate ustreči moji želji?“

„Prihodnji torek pazi pred svojim gradom. Pošljem ti dečka, ki ti zakliče: „Mee avaha!“ — to se pravi po vaše: „Mi pridemo!“ Ali pa ti naznanim sama. Kje je tvoj grad?“

„Takoj za hribom, kjer sva se srečali.“

Salda odšteje ciganki cekine, jo spremlja skozi jamo do čolna, jo prepelje preko reke in počasi vesla na kranjski breg.

„Mee avaha!“ ponavlja tiho in se nasmehne. „Kdo bi si bil mislil, da bom kdaj znala ciganski!“

Književna poročila.

Dr. K. Ozvald, Volja in dejanje. (Psihologična analiza). V Ljubljani. 1911. Izdala „Prosveta“. Založila „Omladina“. Tisk J. Blasnika nasled. 8°. 50 str. Cena 70 vinarjev.

Na dvanajst poglavij pregledno razdeljena, pod navedenim naslovom obdelana snov priča o pisateljevem zanimanju za psihologične probleme in vestnem proučevanju tozadavnega slovstva. Ozvald nam podaje s tem delom lep spis, ki zasluži v polni meri pozornost, ker je sestavljen na podlagi bogatega gradiva in so vzeti zgledi deloma iz našega življenja in slovstva, kar daje spisu pečat izvirnosti in nam ga dela poleg že omenjene vestnosti pri študiju virov dragega. — Za propedeutične slovenske šolske učne knjige, katere spisuje Ozvald, je pričujoči spis jako dobro znamenje. Po njem sodeč, ne bodo slabe prestave par nemških učnih knjig, kakršno sodbo je izrekel nedavno v svoji zaslepljenosti celo neki slovenski list o novih knjigah za bodoče slovenske srednje šole.

Delo je posvetil pisatelj naši mladini, zato bi bilo dobro, da bi bil dodal vsem tujim citatom slovensko besedilo. Morda govori ravno z ozirom na mladino tako slabo o moderni kulturi; vendar se mi zdi kljub temu, da gleda preveč črno, in da še ni tako hudo z degeneracijo človeštva, saj dela proti njej tudi „nevesela sedajnost“, če ne z drugim, vsaj z raznim športom in z abstinenčnim gibanjem. — Pridejani seznamek uporabljenih znanstvenih del povečuje vrednost spisa. Škoda, da ne omenja pisatelj tudi dela „Der Wille. Versuch einer psychologischen Analyse von Else Wentscher“ (Leipzig und Berlin, B. G. Teubner, 1910).

Korekturo bi bil moral vestneje opraviti. Večina bralcev n. pr. ne bode razumela stavka: „Želja, hrepenenje, izbegavanje, težnja, sklep, zahtevanje, upiranje... in hotenje so psihični ideji, ki za nje rabimo skupno ime: stremljenje (str. 12)“. Predočba nikakor ne odgovarja zaradi svojega izvora (oko) pojmu Vorstellung. Ostanimo rajši še naprej pri predstavi! „Je-li ni“ (str. 31.) je štajerska dialektična posebnost in se mora namestiti z „ni-li“. „Der gewollte Erfolg“ je pravilneje hoten uspeh kakor hotet, saj piše Ozvald hotenje. — Te in podobne malenkosti seveda ne morejo zmanjšati vrednosti Ozvaldove študije „Volja in dejanje“.

Dr. Lokar.

Veda. Dvomesečnik za znanost in kulturo. Izdajajo in urejajo: Albert Kramer, Ivan Prijatelj, Mihajlo Rostohar, Bogumil Vošnjak. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. 1911. V. 8°. L. I., štev. 1—3. (Stane na leto 8 K, za dijake 5 K).

„V zadnjih letih se je razmnožilo število slovenskih znanstvenih delavcev tako, da je čas, ustanoviti vez, ki naj spaja uspehe njihovega dela z narodom“. To važno nalogo hoče prevzeti „Veda“, ki „naj predstavlja sintezo našega znanstvenega in kulturnega življenja in naj oživlja slovenske duševne sile“. Imamo sicer razna strokovna glasila, ki vestno vršijo svoje delo, toda revijo, ki bodi „splošna informacija inteligentnega občinstva v kolikor mogoče mnogoštevilnih panogah znanstva“, bo radostno pozdravil vsak, ki mu je mar kulturni napredek slovenskega naroda. Častno število slovenskih in slovanskih znanstvenikov-sotrudnikov hoče

reševati obširni in težavni program „Vede“, da doseže sčasoma svoj glavni namen, namreč „pripravljati in ustvarjati notranjo koncentracijo sedaj razbitih sil, zblíževati znanstvene delavce in napravljati iz raznih medseboj doslej indiferentnih skupin enoto z velikimi smotri . . . prispevati k demokratizaciji vede in k onemu osvobodajočemu činu, ki množico prosvetljuje in ji odpira pogled na polje znanosti in kulture“ (str. 4).

Ne čutim se poklicanega, da bi pisal znanstveno kritiko o raznih deloma še nekončanih razpravah in člankih, ki so izšli v prvih treh številkah, navesti hočem le splošno vsebino. Dr. Ivan Žmavc piše „Uvod v naraven nazor o svetu“, dr. Bogumil Vošnjak pa „Uvod v občna načela državnega nauka“; dr. Mih. Rostohar je podal v dveh številkah „Ideje o zgodovini filozofije južnih Slovanov“ in zavrača obširno, toda ne povsem uspešno, kritike svoje knjige „Uvod v znanstveno mišljenje“. Dr. Jos. Vošnjak priobčuje Dodatke k „Spominom“, ki so mestoma precej malenkostni; v drugi številki govori o dr. Jos. vit. Schneidu, v tretji pa o ministru A. baronu Pražaku. Albin Ogris je napisal zanimivo študijo „Moderna civilizacija in plodovitost narodov“ (250–263). Važna je razprava dr. Iv. Prijatelja o slovenščini pod Napoleonom, ker nam pojasnjuje na podlagi novih virov v marsičem prvo dobo Kopitarjevega bivanja na Dunaju, posebno njegovo razmerje do Marc. de Serresa, ki je l. 1814. izdal v Parizu obširno delo o Avstriji. Povrnemo se k znameniti študiji, ko bo končana. — Želim, da bi resne besede, ki jih je izpregovoril prof. M. Murko o Žunkovičevi „rodoljubni knjigi brez rodoljuba“ (266–273) spravile na pot spoznanja tudi nekatere naše „kritike“, ki še občudujejo nauke g. Žunkoviča. Da bi Murko prepričal avtorja samega, tega seveda ni pričakovati. — Literarno kritiko oskrbujejo Prijatelj, Kidrič in Glonar. Dr. Kidrič je obširno ocenil in z nekaterimi dodatki izpopolnil prvi del Grafenauerjeve „Zgodovine novejšega slovenskega slovstva“ in istega pisatelja publikacijo „Iz Kastelčeve zapuščine“; dr. Prijatelj je napisal nekrolog Tolstemu (89–93) in nam pojasnil, da je Puškin črpal znanje slovenščine iz Murkovega slovarja in njegove slovnice (94). Dr. Josip A. Glonar ocenjuje najnovejšo slovensko beletrijo vestno in temperamentno.

Temu poročilu sem primoran dodati še par besed osebnega značaja. Urednik dr. B. Vošnjak odgovarja namreč v rubriki „Javno pravo“ pod tendencioznim naslovom „Zvonova znanstvena kritika“ (na str. 296–298) obširno na Zvonovo oceno njegove knjige „Ustava in uprava ilirskih dežel“. Članek mi je potrdil, kar čutim že dalj časa, da namreč piha iz solnčne Gorice precej mrzla sapa proti Zvonu. Ker je povedal Zvonov kritik o Vošnjakovi repliki sam svoje mnenje, pripomnim izza uredniških kulis samo suho dejstvo, da sta mi prošnja za oceno odbila dva jurista in en zgodovinar z motivacijo, katere ne maram ponavljati. Zvonov referent je sestavil za Vošnjakovo knjigo obširno „Kazalo“, imel sem torej garancijo, da je delo tudi vestno prečital. Opazka na platnicah zadnje „Vede“ glede Zvona pa se mi zdi premalenkostna, da bi ji privoščil besedico odgovora tudi žurnalist nižje sorte.

Dr. J. Š.

Milana Vukasovića „Basne“. Beograd. Nova štamparija. Davidović. 1911. 8°. 93 str. Cena 1 dinar.

Mladi srbski pisatelj Milan Vukasović se je predstavil občinstvu z drobno knjigo basni, ki so bile do zdaj raztresene po raznih žurnalih in periodičnem časopisju. Vtisk, ki ga napravi knjiga na čitatelja, je zelo zadovoljiv. Nam, ki imamo dandanes od čitanja raznih filozofsko zamotanih, psihološko razblinjenih in futuristovsko gorostasnih romanov razdražene živce, se umiri kri v prijetno razpoloženje,

ko sledimo mirnemu, preprostemu, skoro naivnemu pripovedovanju teh drobnih zgodbic. Kajti Milan Vukasović ima fin okus. Ne pripoveduje preveč, niti premalo. Ne podčrtava morale, ne dela klicajev, pove svojo misel, ali pa jo samo naznači in — konec. Piše lep naraven, iskren jezik. Tako soglaša forma z vsebino. — Ljubiteljem srbske književnosti bodi knjiga priporočena! *F. Albrecht.*

Aldo Palazzeschi, Il codice di Perelà. Romanzo futurista. Milano 1911. 16° 277 str.

Futuristovsko gibanje se je začelo predvsem kot odpor proti osladnemu premlevanju laške sentimentalnosti in kratkovidnemu kultu preteklosti. Njegov začetnik Marinetti mu je znal vdahnuti širji pomen; k temu je gotovo nekaj pripomoglo dejstvo, da piše v mednarodni francoščini, v čemer ga danes posnema d' Annunzio. Aktualnost struje ostane zmerom živahna vsled brezobzirnega nastopa pristašev, ki so ponosni, če jih imenuje ljudstvo — norce. Zdaj se pojavijo v kakem gledališču, kjer niso skopi niti s klofutami v podkrepilo svojega prepričanja, zdaj se čuje o velikanskem rvanju z množico in redarji v kakem provincijalnem mestu; razmetavajo bučne manifeste z visokih stolpov na Benetke, se prikažejo kot iredentisti v Trstu. V Pariz prihaja oznanjat svoj evangelij ognjeviti Marinetti, mladi bachelier ès lettres na Sorboni in doktor prava v Paviji, kateremu je očetova smrt in ženina dota naklonila precejšnje premoženje, ki ga žrtvuje propehu internacionalne revije „Poesia“. Njen ravnatelj je vzbujal koncem minulega leta občno senzacijo: obsojen na 4 mesece ječe in 1000 lir globe, po prizivu pa oproščen.

Med znanimi futuristi je tudi Palazzeschi, avtor štirih poetskih zbirk in par romanov. Imenovani „Perelà“ je mož iz dima, rojen v „črnem trebuhu“ dimnika; utlečen gre v mesto, kjer je vsprejet s plapolajočim navdušenjem. Kralj mu celo poveri nalogo pisati novo postavo; vsi državljani skušajo prilaskati njegovo naklonjenost — do številnih dvornih dam, ki ga zbrane v vseh mogočih zdravih in sprijenih zastopnicah zabavajo kakor v proslulem vrtu Boccacciove ženske. Ko pa se zažge sivi patrijarh vseh kraljevih strežajev, hoteč postati tudi on „človek iz dima“, nastane burja ogorčenja proti Pereli, ki ga obsodijo v hermetiski zapor. Priče mu oponašajo neskončno butaro pregreh in nasvetujejo vsak posebno kazen: nepriznan pisatelj bi mu privoščil kritika! Toda jetnik uide skozi kamin in roman izzveni v lirski popis vedrega neba, kamor lete orli, beli ko labudi „iztrgat Bogu tenčico iznad njegove skrivnosti“ . . .

Ne da bi iztikali za globljim simbolom fabule, nam zadostuj splošna futuristovska tendenca proti nemožnemu, celo absurdnemu. Srečamo se v tem oziru z Mafarko, ki rodi v partenogenezi z nadčloveško voljo potomca. Če je poet-profet, se zna kdaj uresničiti nasenečeni sen, kakor se je leteči Ikar izblizkoval danes v zrakoplovcih, človek-riba v podmorskih čolnih.

Zasanjani Palazzeschijev človek je „sin starosti treh devic, ki so ga redile ne z odpornim živalskim sokom svojih nedrij, temveč s čarom svojih glasov, s toplino plamena ponosnih hrastov in jelk . . .“ (252). Pripovedovanje je jako gibčno, večinoma v obliki dialogov, emajlirano s poljasnimi namigi na razne moderne ideje. Barvitost daleko ne doseže Marinettijeve bruhajoče obilice podob, ki se kopičijo do preobloženosti. Ne najdete onih včasih brutalnih slik, le redko si dovoli Palazzeschi pripodobiti tega žanra (218): „Obrnil je pogled pod seboj na rumenkasto, rdečkasto in zelenkasto gručo, ki je tvorila mestno panoramo, in začutil je gnus, ker oni kup se mu je zdel izbljuvek večnega očeta po kosilu, kakor si ga privoščijo večni oče“.

A. Debeljak.

Ant. Foerster, Sedem moških zborov. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani. 1910. 4^a. (XXXVIII. zvezek Matičinih zborovskih partitur).

„Glasbena Matica“ je v spomin sedemdesetletnice skladatelja Antona Foersterja izdala pričujoči zvezek kot drugo knjigo zbranih njegovih skladb. S sliko skladatelja okrašen zvezek obsega sedem odličnih moških zborov in sicer: Tri mi tuge, Razbita čaša, Vihar, Na boj, Spak, Podčknica in Umr! je mož.

Foerster razpolaga s temeljitim kontrapunktičnim znanjem, zato piše za vse glasove enako dobro pevno. Njegova dela se vidijo na prvi pogled težka, a ravno pevnost glasov jim odvzame navidezne težkoče. Vsak glas več ali manj more samostojno nastopati, kar da skladbi zanimivost in polifonski značaj. Čudim se zato, da naši zbori tako neradi segajo po Foersterju, katerega skladbe po svoji vrednosti večkrat daleč prekašajo stotine domačih in tujih stvari. Držeč se sicer prostega kontrapunktičnega stavka imajo Foersterjeve kompozicije v obče nekoliko cerkvenega duha, čemur se ne čudim, saj je on v prvi vrsti ustvarjal cerkvena glasbena dela, ki so znana tudi daleč izven naše ožje domovine. Foerster je najproduktivnejši slovenski skladatelj. Iz malega motiva zna potom imitacije, predelavanja, varijiranja itd. z lahkoto zapisati obsežno skladbo, ki je enotna, kakor iz enega kosa vlita. Sicer se drži glede modulacije, harmoničnih in ritmičnih novosti svojih konservativnih načel; pevcem daje le zdravo, krepko hrano. Pri njem je vse naravno, logično in umerjeno. Nikjer nas ne iznenadi, strastem ne da duška, v veselju kakor v žalosti ne uhaja čez meje, v katerih se drži dobro vzgojen človek. Izmed teh sedmih zborov sta po mojem okusu najboljša „Spak“ in „Umr! je mož“, zlasti zadnji. Seveda ima nemalo zaslug tudi pesnik S. Gregorčič, ki je dal pesnitvi učinkujoč kontrast, katerega je Foerster krasno izrabil. Prvi del težak, globoko turoben *d* mol, drugi del zmagonosen *d* dur! „Umr! je mož — mož živi!“ To nagrobnico bi moral znati vsak pevski zbor! Lahka je, a mogočno učinkovita.

Resnejši in izurnejši zbori smeli bi se lotiti „Spaka“. Besedilo mi nič kaj ne imponira; Foerster je ustvaril iz njega, kar se je dalo; no, konec bi si mislil drugačen. Vrag in pa jasn *as* durov trizvok se nič kaj ne skladata. Skladba je najtežja te zbirke. „Razbita čaša“ je ljubko delo, „Vihar“ pa dokaj težavno. „Na boj!“ mi ugaja najmanj; preobjedli smo se nemara krvavih pozivov na poboj in klanje sovražnika. Tudi v tem oziru bo treba nekakega razoroževanja. „Podčknica“ je skladba za gotove priložnosti, ki pa jih je dandanes čimdalje manj. „Tri mi tuge“ je v glasbenem oziru lepo delo, ki daje zlasti baritonskemu in basovskemu solistu priliko pokazati svoje zmožnosti. Zbirka bodi toplo priporočena vsem pevskim zborom, ki hočejo pokazati, da se v resnici trudijo za napredek slovenske pesmi.

E. Adamič.

Osem samospjevov s spremljevanjem klavirja. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani 1910. Cena 3 K.

Ta publikacija „Glasbene Matice“ ima dva Lajovčeva samospjeva „Serrenado“ in „Nočne poti“; zlasti prvi je velike umetniške vrednosti, ki je pri zadnjem

Matičinem koncertu dosegel vsestranski uspeh. Zbirka prinaša troje Adamičevih samospevov: „Na lipici zeleni“, „Pri studencu“ in „Planinec“, dvoje Pavčičevih: „Pastarica“, „Pred durmi“ in enega Vl. Flöglja „Jednom kad za tihih majskih noči . . .“

Viktor Parma, Povodni mož. Balada, zložil France Prešeren. Za soli, zbor in orkester uglasbil in slavnemu pevskeemu zboru „Glasbene Matice“ poklonil. V založbi Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Ljubljana 1911. 4°. Priredba za klavir. Cena 4. K.

Na razpolago mi je, žal, samo klavirska priredba, in sicer dokaj nesrečna. Pevski del je pisan med klavir, izvzemši nekatera mesta, kjer ni šlo drugače. Morda je to iz ekonomičnih ozirav založniku prav, a onemu, ki hoče skladbo z zborom naštudirati — saj se skladba lahko poje menda tudi samo s klavirskim spremljevanjem — pa je to dokaj nerodno.

Skladba je lahko delo, skozi in skozi melodično, spominjajoč semtertam na razne vesele plesne urice; saj pa tudi zna „Povodni mož“ plesati, da je veselje. Parma pozna dobro okus občinstva. Noče ga mučiti in utrujati z modernimi harmoničnimi pridobitvami. Ritmično enostavna, skromno tematično izdelana skladba je prijetno zaokrožena in ne bo povzročila zboru, solistoma pa le izjemno posebnih težav.

Kakšna je instrumentacija, ne vem; zdi pa se mi, da je efektna, kakor to lahko od praktika Parme pričakujemo. Mnogo so naši dnevniki pisali o razdelbi skladbe, o njenih vrlinah in lepotah. Strinjam se z njimi in želim delu in njega skladatelju, da bi se prav mnogokrat izvajalo. Delo je eno izmed redkih slovenskih skladb za orkester, zbor in soli in pomeni v tem oziru obogatitev slovenske glasbene literature.

E. Adamič.

Koncert „Glasbene Matice“. „Glasbena Matica“ resno vrši svojo nalogo; v šoli vzgaja muzikalni naraščaj — nad 400 učencev, izdaja izvirne slovenske skladbe in proizvaja na svojih rednih koncertih v zadnjem času, kar posebno pohvalno omenjam, povečini skladbe naših domačih umetnikov. V tem znamenju se je vršil tudi zadnji koncert dne 10. maja v Unionski dvorani. Seveda nam na polju klavirske literature žal še nedostaja večjih del koncertnega značaja, segati moramo po tujem. Naš mladi umetnik g. Anton Trost je otvoril koncertni spored z Mendelssohn-Lisztovo Svatbeno koračnico in rajem vil iz „Sen poletne noči“, kateri je dodal Chopinov Nottúrno op. 48. št. 1, in ga zaključil z Beethovnovim tretjim koncertom. Njegovo igro smo občudovali: markantnost v ustopenih in izredna tehnika spojena z globokim čustvenim umevanjem. Na tem polju je g. Trostu, sedanjemu gojencu akademije za glasbo in upodabljačo umetnost na Dunaju, osigurana sijajna bodočnost. — Kot koncertna pevka za lastnim programom je prvič nastopila pred širjim občinstvom gdč. P. Bolè. Njen ljubki, srebrnočisti in fino izšolani glas se nam je hitro omilil. Njeno petje je lahko, neprisiljeno in prisrčno in prav zaradi tega tako lepo. Slišali smo Devovo „Kanglico“ in „Pastirico“, Lajovčevo globoko zamišljeno „Serenado“ in arijo „Casta diva“ iz Bellinijeve opere „Norma“. Posebno zadnja izmed navedenih točk zahteva od pevke vzpričo mnogih težkih koloratur posebno izvežbanost glasu; gdč. Bolè jih je izvedla z veliko preciznostjo, za kar ji gre neomejeno priznanje. Ko pa postane njen glas še nekoliko polnejši, kar je gotovo pričakovati, bomo imeli v njej najboljšo interpretinjo one miline, ki se nam izraža v staroitalijanskih arijah. H koncu je dodala ljubko Taubertovo pesmico „Ptiček v gozdu“, ki nam je znana že izza lanskega šolskega koncerta „Glasbene Matice“.

Glavna točka sporeda pa je bil Viktorja Parme „Povodni mož“, balada za soli, za zbor in orkester, zložena na Prešernovo besedilo. Ker je muzikalčno-strokovna analiza te najnovije slovenske kompozicije v večjem stilu odmenjena drugemu ocenjevalcu, poročam le, da je bilo izvajanje prav dobro, kar bodi povedano v posebno čast in priznanje g. koncertnemu vodji Mateju Hubadu; žal, da orkester ni bil tako popoln, kakor si ga je gotovo želel g. skladatelj, ki mu je bil poveril glavno vlogo. Pevski zbor „Glasbene Maticice“ pa se je naravnost odlikoval po imponantnem nastopu in dovršenem izvajanju; posebno pohvalno omenim polnodoneči alt, ki je doslej včasih nekoliko zaostajal za drugimi glasovi. Prav zadovoljivo sta izvedla vlogo Urške gđ. Bolè in vlogo povodnega moža g. Kovač. — Pravo besedilo Prešernove balade smo slišali od pevskega zbora; motilo pa je, da smo imeli pred seboj na koncertnih listkih drugo. — Dvorana je bila polna, razpoloženje prav dobro. „Glasbeni Maticice“ je čestitati na lepem uspehu. Anton Jeršinič.

Razni zapiski.

Zvonova znanstvena kritika. Pisec „Ustave in uprave ilirskih dežel“ odgovarja pod gorenjim naslovom v 3. št. „Vede“ na moje naznanilo njegovega dela v 3. št. letošnjega „Ljubljanskega Zvona“. Njegov odgovor mi je priča, da žive na Slovenskem še vedno ljudje, ki mislijo, da jih je dolžan vsak hvaliti, ki so torej podobni prvakom naše rodoljubne dobe, ki je bila vsa zaljubljena v citate. Sicer ni moja navada odgovarjati, a tu se mi zdi potrebno, ker spada, kakor se mi vidi, tudi gospod avtor omenjenega dela med one ljudi slabega živčevja, katere prime kar mrzlica, če vidijo kje kakega slovenskega profesorja ali filologa pri delu. Po mojem skromnem mnenju pa ni nikdo zato omejen, ker je profesor ali filolog.

V tem smo si menda vsi edini, da naj ne pobija astronom lirika in sanskritist nauk narodnega gospodarja, a tudi v tem menda, da sme vsakdo izreči svoje pošteno mnenje o knjigi, katere snov mu je kolikor toliko znana, če govori v mejah, ki ne prestopajo njegovega obzorja. Toliko zdravega razuma mi pa že lahko prepušča gospod pisec „Ustave in uprave ilirskih dežel“, da lahko sodim, kaj je njegovo, kaj tuje, ker mi je sam olajšal to sodbo s točno navedbo virov, zaradi katerih števila in tehtnosti ga visoko cenim, kakor sem povedal v referatu. Samostojnosti mu sploh nisem odrekel, kakor mu je ni „Správni obzor“, na katerega se sklicuje. Želel sem le, da bi bil odločneje reagiral na tuje nazore in pokazal še v večji meri „zmisel za pravo ocenjevanje pomena pozitivnega prava z ozirom na mnogokrat meglene nauke občnega državnega nauka in sociologije“. K temu pa me niso zavedli njegovi mnogoštevilni citati, ampak visoko mnenje o zmožnostih gospoda pisatelja, kar sem dovolj jasno povedal v naznanilu. Čemu neki išče gospod pisec drugje vzroka?

Iz česa sklepa gospod avtor, da se mu ne morem „načuditi, da ima drugačen slog in jezik ko kak viničar z Dolenjskega ali pa drvar z Gorenjskega“, ne vem. Saj sem vendar izrazil željo, da naj bi bolj pazil na svojo metodo, svoj slog in svoj jezik, na stvari, o katerih ni moje mnenje glede gospoda pisca osamljeno. Slog je sicer zelo relativen pojem, zato se lahko postavi gospod pisec na stališče, da so vsi, katerim ne ugaja njegova pisava, „slepici, ki ne vidijo mamljivega bleška

njegovega sloga in jezika". Gospod avtor se sklicuje na svoje znanje tujih jezikov in na Francoze. Ravno pri teh vidi lahko v tem oziru marsikaj lepega in dobrega.

Ali sem razumel ali ne, kje leži težišče problema, o tem se ne bom prekal. Da odgovarja to, kar sem napisal z domačega stališča, dejstvom, o tem se naj blagovoli prepričati gospod avtor pri Matičarjih. Da pa ne vemo Slovenci, kaj je zanimivo na piščevi razpravi, kar so pokazala tudi druga slovenska naznanila avtorjevega dela, nisem jaz kriv. Delo, kot je, se malo čita. Dasi je to žalostno, vendar tiči vzrok za to v gori, ki sem jo omenil v naznanilu.

Gospodu piscu je gotovo samemu na tem ležeče, da bi pisali tudi svoje znanstvene razprave v lepem jeziku. Zato se je spraval po nepotrebnem na formalista-jezikoslovca. Kdo je zakrivil izraze, ob katere sem se spotaknil, ne vem. Na delu je podpisan gospod pisec sam. Zato se visokočislani gospod avtor pač ne bode hudoval, ako se mi dozdeva naslov njegovega odgovora napačen. Kaj bi rekli n. pr. gospodi uredniki „Vede“, če bi kdo napisal, da je zahteval pred kratkim neki kritik od avtorja, da bi se moral ozirati v svojem delu na podatke, ki so bili objavljeni šele za njegovim spisom, in bi naslovil svoje vrste „Vedina znanstvena kritika“? Pa še nekaj! Zakaj se ni obregnil gospod pisec ob one, ki so hvalili njegovo delo kot nekaj izrednega — hvalo sem mu pel tudi jaz, a sem izrazil poleg še nekatere želje — in tudi niso enako meni državni pravniki, in zakaj nima niti besedice za „Čas“? Iz tega, da se prereka eden izmed „Vedinih“ urednikov v „Vedi“ z dr. Ušeničnikom, sklepam, da se ne čuti uredništvo „Vede“ tako visoko nad „Časom“, da bi ga ne zavrnil njegov član zaradi hudega očitjanja, da „nam daje v celem prvem delu knjige (3 do 107) nekak pravni kolegij s pariške univerze o zgodovinskem razvoju francoskega prava, in še v drugem delu cele razprave iz del francoskih pravnikov“ (Čas, V., 3, str. 143—144).

Malo manj občutljivosti, vzvišenosti in animoznosti bi ne škodilo gosp. piscu.

Prof. Dr. Lokar.

Slovenski ilustrovani tednik, ki ga izdaja A. Pesek v Ljubljani, prinaša med drugim gradivom tudi članke s slikami iz našega slovstvenega in kulturnega življenja. V 3. šte. se spominja 25letnice najpopularnejšega igralca ljubljanskega gledišča, Ant. Verovška; 6. šte. ima sliko pisatelja in žurnalista Etb. Kristana, Fed. Gradišnik pa je napisal „nekrolog“ Aleša iz Razora, ki ga je opisal Iv. Cankar v svoji povesti. Tednik je priobčil sliko „Dositaja Obradevića (št. 10), skladatelja Viktorja Parme“ (11), v spomin na trideseto obletnico Jurčičeve smrti sliko pisatelja, njegove rojstne hiše na Muljavi ter njegove prijateljice gdč. Hel. Bavdekove itd. V lep-slovnem oddelku čitamo obširno povest „Zaman“ H. Sienkiewicza v prevodu Podravskega in „Humoreske“ O. S. Kósteleckega, ki jih je poslovenil St. Svetina.

—in—

Spomladanska umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča. Na binško soboto, dne 3. junija, se otvori v Jakopičevem paviljonu umetniška razstava, ki bo razdeljena v tri skupine. V večji dvorani priredi umetniški klub „Sava“ razstavo v spomin I. Groharju pod geslom: „Pri Miethkeju smo se sešli in tu smo se spet zbrali“. — V levih dveh prostorih razstavijo svoja dela drugi slovenski umetniki, na desno od velike dvorane pa nastopijo tokrat prvič s svojimi proizvodi člani kluba slovenskih amateur-fotografov, da pokažejo svojo spretnost in umetnost.

—e—

